

T.C.

**VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**İMAM HATİP LİSESİ VE DİĞER LİSE MEZUNU İLAHİYAT FAKÜLTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ TUTUMLARININ MUKAYESESİ
(VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ-HAKKÂRİ ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

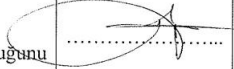

NURETTİN KORKMAZ

DANIŞMAN

DR. ÖĞRT. ÜYESİ MAHMUT DÜNDAR

VAN – 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

<p>Nurettin KORKMAZ tarafından hazırlanan "İmam Hatip Lisesi ve Diğer Lise Mezunu İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Tutumlarının Mukayesesi (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Hakkari Üniversitesi Örneği)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut DÜNDAR Felsefe ve Din Bilimleri ABD, Yüzüncü Yıl Ün. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	<p></p>
<p>Başkan : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Felsefe ve Din Bilimleri ABD, Yüzüncü Yıl Ün. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	<p></p>
<p>Üye : Prof. Dr. Hamit ER Felsefe ve Din Bilimleri ABD, İstanbul Ün. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	<p></p>
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	<p>.....</p>
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p> Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

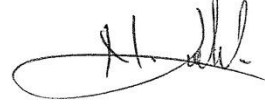
ETİK BEYAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Nurettin KORKMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Nurettin KORKMAZ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2019

İMAM HATİP LİSESİ VE DİĞER LİSE MEZUNU İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ TUTUMLARININ MUKAYESESİ

(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Hakkâri Üniversitesi Örneği)

ÖZET

Yapılan araştırmanın konusunu farklı liselerden mezun olmuş ve şu an ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin dini tutumlarının belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin daha önce öğrenim gördükleri liselerde almış oldukları din eğitiminin, dini tutumlarını nasıl etkiledikleri ve dini tutumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığı tespit edilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla daha önceden hazırlanan ve uzman görüşü ile uygulanabilirlik onayı alınan anket Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören 300 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmada öğrencilerin dini tutumlarının yanı sıra; yaş, cinsiyet, yaşanılan yer, ekonomik düzey, mezun olunan lise gibi demografik değişkenler ile dini tutumları arasındaki farklılıklar da incelenmiştir. Ayrıca; öğrencilerin dini tutumları ile yükseköğrenim boyutu, inanç boyutu, davranış boyutu ve sosyal etki boyutu arasındaki ilişki de ele alınmıştır. Yapılan araştırmada öncelikle tezin teorik kısmı ele alınarak açıklanmış, araştırma çerçevesinde daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş, konu ile ilgili makale, tez ve kitaplardan faydalanılmıştır. Araştırmada mevcut durumun tespitinin olduğu gibi yapılabilmesi için tarama modelinin veri toplama araçlarından anket tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında değerlendirilmiştir. Verileri analiz etmede betimsel istatistiklerden (frekans, yüzde) yararlanılarak çapraz tablolar oluşturulmuş ve ki-kare analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler : Din, Eğitim, Din Eğitimi, Tutum, Dini Tutum, İlahiyat

Sayfa Adedi :

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Mahmut DÜNDAR

(M.Sc. Thesis)

Nurettin KORKMAZ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

April, 2019

**THE COMPARISON OF STUDENT'S RELIGIOUS ATTITUDES OF THE
FACULTY OF THEOLOGY AS GRADUATES FROM IMAM HATIP HIGH
SCHOOL AND OTHER HIGH SCHOOLS**

(Case Study at Van Yüzüncü Yıl University and Hakkâri University)

ABSTRACT

The research topic includes the determination of religious attitudes of students who graduated from different high schools and are studying at the faculty of theology now. The research aims to analyze how to affect religious attitudes of students in the faculty of theology they had religious education when they were high school students. It also aims to analyze whether religious education in high schools has a crucial difference on religious attitudes. Therefore, a survey prepared earlier and approved of applicability by experts has been applied for 300 students being educated in Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Theology and Hakkâri University Faculty of Theology. The research analyzes differences between religious attitudes and demographic variables such as age, gender, residence, economic level, graduated high school as well as religious attitudes. Also, it deals with religious attitudes in terms of higher education, belief and social impact. Firstly, theory of thesis has been explained, previous studies have been examined and then articles, thesis and books related to the topic have been used in the research. Surveys, one of data collection tools, have been used in order to do analysis of current situation as it is. The data obtained has been evaluated in SPSS (statistical package for social sciences) program. While analyzing the data, crosstabs have been formed by using descriptive statistics (frequency, percentage) and chi-square analysis has been done. The results have been interpreted and advised.

Key words : Religion, Education, Religious Education, Attitude, Religious Attitude, Theology

Pages :

Thesis Advisor : Dr. Mahmut Dündar

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	VII
TABLolar.....	VIII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
İLGİLİ ÇALIŞMALAR	4
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1. TEMEL KAVRAMLAR	7
1.1. Din	7
1.2. Eğitim	8
1.3. Din Eğitimi	9
1.4. Tutum	11
2. DİNİ TUTUM	12
2.1. Dini Tutumun Unsurları.....	16
2.1.1. Bilişsel Unsur	16
2.1.2. Duygusal Unsur	17
2.1.3. Davranışsal Unsur	18
2.2. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi	18
2.3. Dini Tutumları Diğer İç Unsurlardan Ayıran Kriterler	23
2.4. Dini tutumun Diğer Tutumlarla İlişkisi ve Merkezi Tutum Olması	23
2.5. Dini Tutumu Etkileyen Unsurlar	24
2.5.1. Sosyokültürel Unsurlar	24
2.5.2. Demografik Unsurlar	25
ARAŞTIRMA BULGULARI	28
1. KATILIMCILARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER	28
1.1. Katılımcıların Yükseköğrenim Hakkındaki Görüşleri	29
1.2. Katılımcıların İnanç Boyutu Hakkındaki Görüşleri.....	32
1.3. Katılımcıların Dini Davranış Boyutu Hakkındaki Görüşleri	36

1.4.	Katılımcıların Sosyal Yapı Hakkındaki Görüşleri	42
2.	CİNSİYETE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	44
2.1.	Cinsiyete Göre Yüksek Öğrenim İle İlgili Görüşler.....	46
2.2.	Cinsiyete Göre İnanç Boyutu ile İlgili Görüşler	48
2.3.	Cinsiyete Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler	50
2.4.	Cinsiyete Göre Sosyal Yapı ile İlgili Görüşler	54
3.	MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜNE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER.....	55
3.1.	Mezun Olunan Lise Türüne Göre Yüksek Öğrenim ile İlgili Görüşler	56
3.2.	Mezun Olunan Lise Türüne Göre İnanç Boyutu ile İlgili Görüşler	60
3.3.	Mezun Olunan Lise Türüne Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler	64
3.4.	Mezun Olunan Lise Türüne Göre Sosyal Yapı ile İlgili Görüşler	70
4.	EKONOMİK DÜZEYE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	73
4.1.	Ekonomik Düzeye Göre Yüksek Öğrenim ile İlgili Görüşler.....	74
4.2.	Ekonomik Düzeye Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler	76
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	1
	KAYNAKÇA.....	1
	EKLER.....	1
	ANKET İZİN BELGESİ	1
	ÖZGEÇMİŞ	1

KISALTMALAR

a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
Bkz.	:	Bakınız.
c.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİB.	:	Diyanet İşler Başkanlığı
Ed.	:	Editör
H.Ü.İ.F.	:	Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Hız.	:	Hazreti
İ.F.	:	İlahiyat Fakültesi
i.h.l.	:	İmam Hatip Lisesi
ÖSYM	:	Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi
s.	:	Sayfa
sy.	:	Sayı
terc.	:	Tercüme Eden
TDV.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:	Ve Benzeri
y.	:	Yıl
Yay.	:	Yayımları
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	:	Yüz Yıl

TABLULAR

Tablo 1. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları	28
Tablo 2. Katılımcıların görüşlerinin cinsiyetlerine göre özet Ki-kare testi sonuçları	45
Tablo 3. Cinsiyete göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	46
Tablo 4. Cinsiyete göre ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olmasına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	47
Tablo 5. Cinsiyete göre ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olmasına katılmalarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	48
Tablo 6. Cinsiyete göre Allah'ın varlığı konusundaki görüşlerinin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	49
Tablo 7. Cinsiyete göre Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine inanmalarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo(ki-kare testi) sonuçları	50
Tablo 8. Cinsiyete göre namaz kılma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	51
Tablo 9. Cinsiyete göre cami ya da mescitlere gitme sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	52
Tablo 10. Cinsiyete göre Kur'an-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okumaya ilişkin görüşlerin ki-kare testi sonuçları	53
Tablo 11. Cinsiyete göre dini grupların (tarikât, cemaat vb.) varlığı konusundaki görüşlerin ki-kare testi sonuçları	54
Tablo 12. Katılımcıların görüşlerinin okul türlerine göre özet Ki-kare testi sonuçları	55
Tablo 13. Okul türüne göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	57
Tablo 14. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olmasına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	58
Tablo 15. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	59
Tablo 16. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusundaki görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	60
Tablo 17. Okul türüne göre Allah'ın varlığı konusunda görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	61

Tablo 18. Okul türüne göre Allah İnancının oluşmasında etkili olan unsurlara ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	62
Tablo 19. Okul türüne göre Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine inanmaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	63
Tablo 20. Okul türüne göre Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine inanmaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	64
Tablo 21. Okul türüne göre Kur'an-ı Kerim okuma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	65
Tablo 22. Okul türüne göre namaz kılma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	66
Tablo 23. Okul türüne göre okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitap okuma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.	67
Tablo 24. Okul türüne göre Kuran-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona okumaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	68
Tablo 25. Okul türüne göre dini bilgilerini öğrendikleri kaynaklara ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	69
Tablo 26. Okul türüne göre günlük ilişkilerinde (sosyal, ticari vs.) etkileşim içerisinde oldukları insanların dindar olmasına özen göstermeye ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	70
Tablo 27. Okul türüne göre dini grupların (tarikât, cemaat vb.) varlığı konusunda düşüncelere ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	71
Tablo 28. Okul türüne göre Hıristiyanlık Dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam Dünyasında da halifelik sistemine ihtiyaç olduğuna katılma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	72
Tablo 29. Katılımcıların görüşlerinin ekonomik düzeylerine göre özet Ki-kare testi sonuçları	73
Tablo 30. Ekonomik düzeye göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları	75
Tablo 31. Ekonomik düzeye göre cami ya da mescitlere gitme sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	76
Tablo 32. Ekonomik düzeye göre Kuran-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okuma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları.....	77

ÖNSÖZ

İnsanın yapısı gereği sosyal bir varlık olması; onu doğduğu andan itibaren çevresiyle etkileşime geçirmektedir. Bu etkileşim onu içerisinde bulunduğu ortamlardaki nesne ve olgulara karşı tutumlar geliştirmesini sağlamaktadır. Dinde tutum geliştirilen bu olgulardan bir tanesidir. İnsan içinde bulunduğu ortamda hâkim olan dini tutumu büyük ölçüde benimsemektedir. Benimsenen dini tutumu kişinin diğer tutumlarının üzerinde de etkin rol almaktadır. Kişinin benimsediği dini tutumlar kişinin doğumundan itibaren başlamaktadır ve son nefesine kadar gelişim ve değişim göstermektedir. Dini tutumlarda oluşan ve gerçekleşen değişimlerde; bireysel farklılıklar, aile, çevre, medya vb. değişkenler rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu değişkenlerin kişinin dini tutumlarını olumlu mu olumsuz mu etkilediklerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın konusu “imam hatip lisesi ve diğer lise mezunu ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumlarının mukayesesidir.” Araştırmanın amacı; öğrencilerin kendi ifadelerinden yola çıkarak dini tutumlarını ortaya belirlemek, tutumlar arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve tutumların etkilediği varsayılan çeşitli değişkenler açısından incelemektir.

Yapılan araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, problemi, metodu, evreni, örnekleme ve sınırlıkları hakkında bilgi verilmiş, temel kavramlar; din, eğitim, din eğitimi, tutum, dini tutum, dini tutumun unsurları, dini tutumu etkileyen unsurlar açıklanmıştır. İkinci bölümde anketle elde edilen veriler SPSS programında betimsel istatistikler(frekans, yüzde ve ki-kare) kullanılarak analiz edilmiş ve araştırmadan elde edilen sonuçlar tümden yorumlanarak önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Gerek ders döneminde bilgi ve birikimleriyle gerekse de eserleriyle her daim bize yol gösteren kıymetli Hocam Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK’a sonsuz teşekkür ederim. Yapılan araştırmanın her aşamasında rehberliğinden ve yardımlarından istifade ettiğim değerli Danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mahmut DÜNDAR’a minnettarım. Ayrıca lisans eğitimimden bu yana yardımlarını esirgemeyen Hocalarım Dr. Öğretim Üyesi İslam MUSAYEV’e; Dr. Öğretim Üyesi Saim GÜNDOĞAN’a ve Arş. Gör. Yusuf TAN’a teşekkürlerimi arz ederim.

Nurettin KORKMAZ

VAN-2019

GİRİŞ

Türkiye’de yüksek din öğretiminin üst düzeyde verildiği kurumların başında ilahiyat fakülteleri gelmektedir. Bu fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin düşünsel, duygusal, bireysel ve toplumsal tutumlarında gözlemlenen farklılıklar dikkat çekmektedir. Bu farklılıklar göz önüne alındığında ilahiyat fakültelerini tercih eden öğrencilerin geldikleri lise türlerinin tutumları üzerine önemli bir role sahip oldukları düşünülmektedir. Nitekim yükseköğretim kurumunun son yıllardaki verileri incelendiğinde ilahiyat fakültelerini tercih eden ve yerleşen öğrencilerin %50 sinden fazlasının imam hatip lisesi dışındaki liselerden mezun oldukları görülmektedir(Ösym/yökAtlas; Erişim Tarihi:20.01.2019). Son yıllarda ortaya çıkan durum ilahiyat fakültelerinin farklı liselerden gelen öğrencilerden oluşan heterojen bir ortam oluşturmuştur. Bu durum da ilahiyat fakülteleri üzerinde saha araştırmaları yapmayı teşvik etmektedir.

Dini tutumu etkileyen unsurların saha araştırmalarıyla ortaya çıkarılması din eğitimi ve öğretimi açısından değer taşımaktadır. Çünkü dini tutumlar dini davranışların kaynağını teşkil etmektedir. Bu nedenle dini tutumları oluşturan ve etkileyen unsurların belirlenmesi din eğitimi ve öğretimine katkı sağlayacaktır.

Araştırma ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin dini tutumlarını etkilediği varsayılan bazı unsurların gerçekten tutumlarını etkileyip etkilemediklerini belirlemeye, incelemeye ve genel durumu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Araştırmanın temel problemini; “İmam hatip lisesi ile diğer liselerden mezun olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmada şu alt problemlere de cevap aranmaktadır:

- Öğrencilerin yaşlarına göre, dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin yaşadıkları yerlere göre, dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin ekonomik düzeylerine göre dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin mezun oldukları liselere göre, dini tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın konusunu farklı liselerden mezun olmuş ve şu an ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin dini tutumlarının belirlenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumlarını belirlemek ve dini tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek, genel durumu saptamak ve sorunların çözümüne katkı sağlamaktır. Ayrıca “yaş, cinsiyet, yaşanan yer, ekonomik düzey, mezun olunan lise türü” gibi

demografik değişkenlerin öğrencilerin dini tutumlarını nasıl etkilediklerini ortaya çıkarmak ve bu değişkenlerin öğrencilerin dini tutumlarının inanç boyutu, davranış boyutu, sosyal hayata etki boyutu ve yükseköğrenim boyutu üzerindeki tesirini tespit etmektir.

Araştırmanın önemi; bilindiği üzere yüksek din eğitimin verildiği İlahiyat fakülteleri toplumun dini ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olarak tercih edilmektedir. Özellikle son yıllarda çeşitli alanlarda istihdam olanaklarının artırılması ile birlikte bu kurumlara olan tercih daha da artmış bulunmaktadır. Dolayısıyla mezun oldukları liseleri ayırt etmeksizin tüm öğrenciler ilahiyat fakültelerini tercih etmektedir. Bu durum ilahiyat fakültelerinde heterojen bir ortam oluşturmaktadır. Oluşan bu heterojen ortam da beraberinde farklı tutum ve davranışları getirmektedir. Heterojen ortamın yanı sıra, üniversite yaşamı öğrencilere yeni bakış açıları kazandırması itibariyle büyük önem arz ettiği bilinmektedir. Yeni bakış açıları kazanan öğrenciler mevcut inançlarını, bilgilerini ve tutumlarını sorgulamaya başlarlar. Bu sorgulamayla birlikte öğrenciler yaşamlarına yön verecek tutumlarını belirlerler. Bu sebeple yüksek din eğitimi veren ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumlarının incelenmesi din eğitimi açısından önem taşımaktadır. Türkiye’de ilahiyat fakülteleri üzerine yapılan araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırma ile ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin daha önce öğrenim gördükleri liselerde almış oldukları din eğitiminin onların dini tutumlarını nasıl etkiledikleri tespit edilmiştir. Araştırma çerçevesinde elde edilen veriler değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada yöntem olarak; gözlemlenen mevcut durumun olduğu gibi tespit edilip değerlendirilebilmesi için tarama modeli uygun bulunmuştur. Tarama modeli kullanılarak yapılan araştırmalar nesnelere, grupların, olayların ve çeşitli alanların buldukları durumları, şartları ve özellikleri olduğu gibi ortaya koymak için tercih edilir. Tarama modeli genellikle mülakat ve anket yöntemi ile uygulanır (Arslantürk, 2008; 101-102). Bu sebepten ötürü araştırmada mevcut durumun tespitinin olduğu gibi yapılabilmesi için anket tekniğinden faydalanılmıştır.

Yapılan araştırmanın teorik kısmının oluşturulması için literatür taraması yapılmış, alan ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bulgular kısmı için de; dini tutumların belirlenmesi için hazırlanan ve daha önce uygulanan anketlerden de yararlanılarak 27 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Türkiye’de dini tutumların belirlenmesi için geliştirilen fazla sayıda tutum ölçekleri bulunmaktadır. Fakat daha önce geliştirilen ölçekler bu araştırmanın amacını tam olarak ortaya koyamayacağından ötürü anket geliştirilmiştir. İlk etapta anket 20 öğrenci üzerinde denenmiş ve eksikler giderilmiştir. Daha sonra alanında uzman dört kişinin görüşüne başvurulmuş ve onay alınarak anket uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. Anket sonuçları SPSS programında değerlendirilmiştir. Verileri değerlendirmek için frekans, yüzde ve ki-kare analizinden yararlanılmıştır. Ki-kare sonuçları 0.05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir (Büyüköztürk, 2018; 93). Anketin güvenilirlik değeri 0,771 olarak hesaplanmıştır. Karakoç ve Dönmez ‘in çalışmalarına bakıldığında bu değer çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.(Karakoç; Dönmez, 2014;)

Araştırmanın evrenini; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Hakkâri Üniversitesi ilahiyat fakülteleri oluşturmaktadır. Evren olarak bu fakültelerin tercih edilmesinde lisans ve yüksek lisans eğitimi esnasında öğrencilerin tutumlarının gözlemlenme fırsatının bulunulması ve anket çalışmasında yararlanılacak kaynakların ulaşılabilirliğinin kolay olması etkili olmuştur. Örneklem grubu için de Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında kayıtlı toplam 880 öğrenciden 200 öğrenci; Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında kayıtlı toplam 320 öğrenciden 100 öğrenci seçilmiştir(Ösym-yökatlas;2017 Erişim Tarihi:20.01.2019). Örneklem grubu için seçilen öğrenciler okul bahçesi, okul kantini ve okul koridorlarında tesadüfi yöntemle belirlenmiştir. Morgan'ın geliştirdiği evrenden örneklem denklemi dikkate alındığında bu çalışmada 300 öğrenciden oluşan örneklemin evreni temsil ettiği söylenebilir. (Daryle W. Morgan, 1970: 607-610; BAŞ, 2013; 43)

Araştırmanın sınırlılıkları ve varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma verileri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden seçilen bir örneklem grubundan elde edildiği için araştırma sonuçları bu fakültedeki öğrencilerle sınırlıdır.
- Araştırma verileri 2017-2018 eğitim öğretim yılında toplandığı için, araştırma sonuçları bu zaman dilimiyle sınırlıdır.
- Araştırma sonuçları anket soruları ve seçenekleriyle sınırlıdır.
- Araştırmada kullanılan istatistikî yöntemin sınırlılıkları bu araştırma için de geçerlidir.
- Araştırmaya katılan 300 öğrencinin anketteki soruları samimi ve doğru cevaplandıkları kabul edilmekte,
- Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Alanla ilgili literatür taraması yapıldığında, Ülkemizde son yıllarda dini konularda yapılan saha (empirik) çalışmalarının sayısında artış olduğu görülmüştür. Dini tutumlar ile ilgili yapılan birçok çalışma mevcut olmakla beraber ‘imam hatip lisesi ve diğer lise mezunu ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumlarının mukayesesi’ ile ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte dini tutum, tutum, inanç, duygu, düşünce, davranış, değer ve eğilim konularında yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Ülkemizde dini tutumlar üzerine yapılan bazı alan araştırmaları şunlardır:

Mevlüt Kaya ‘*Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*’ isimli eseriyle üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında bazı çevresel faktörlerin ve cinsiyet faktörünün dini tutuma olan etkisini araştırmıştır. Bu çalışma neticesinde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin; cinsiyet, mezun oldukları lise, yaşadıkları yer ve ailelerinin ekonomik düzeyi ile dini tutumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu; yaş ile dini tutum arasında bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşmıştır.(Kaya, 1998; 115-126)

Ruhattin Yazoğlu ile Emine Öztürk’ün ‘*İlahiyat Öğrencilerinin Din ve Dindarlık Algısı*’ isimli eserlerinde ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din ve dindarlık algılarını ölçmeyi amaçlamışlardır. Yapılan araştırma neticesinde; öğrencilerin için dinin maneviyat ve ahlak boyutunun dinin diğer tüm boyutlarından daha fazla önemsendiği ve benimsendiği sonucuna varmıştır. (Yazoğlu; Öztürk, 2017; 51-237)

Veysel Uysal’ın ‘*Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*’ isimli eserinde, tutum davranış ilişkisi açısından dini tutum ve ibadet ilişkisini ve tutumlar arasındaki farkları tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma neticesinde; dini tutumlar ile dindarlık algısı, ibadet ve şahsiyet özellikleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna varılmıştır.(Uysal, 1996; 31-138)

Erkan Kavas’ın ‘*Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum*’ adlı çalışmasında dini tutumu bazı demografik özelliklere göre incelemiştir. Bu çalışma neticesinde; yaş, eğitim, dinî bilgi düzeyi, imam hatip liselerinden alınan din eğitimi

durumuna göre bir farklılık olduğu fakat cinsiyet, ekonomik düzeyleri ve aileden alınan din eğitimi durumlarına göre farklılık tespit edememiştir.(Kavas, 2013; 18-19)

Erken Kavas'ın '*Dini Tutum - Stresle Başa Çıkma İlişkisi*' isimli çalışmasında Dinî tutumların, stres üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerinin tespiti ve bu tespitler doğrultusunda bireyin stresle başa çıkabilmesinin önündü açabilecek faktörlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Bu çalışma neticesinde; bireylerin stresle başa çıkmada dini tutumlarının büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır.(Kavas, 2013; 143-144)

Fatih Özkan'ın '*Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği*' isimli çalışmasında ailenin sahip olduğu tutum ve davranışların çocuğun dini inanç, tutum ve davranışları üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma neticesinde; ailenin çocuğun din eğitiminde ve dini tutum ve davranışlarında çok önemli yer edindiği, çocuğun dini yönelimlerini önemli ölçüde etkilediği sonucuna varmıştır.(Özkan, 2018; 101-107)

Cüneyd Aydın'ın '*Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*' isimli çalışmasında dini tutum ile hayatın anlamı arasında ilişkiyi ve araştırmaya katılan öğrencilerin bazı demografik özellikleri ile dini tutum ve hayatın anlamı arasındaki ilişkileri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma neticesinde; dini tutum ve hayatın anlamı arasında olumlu bir farklılık tespit edilmiş ayrıca; cinsiyet, okunulan bölüm, yaşanılan yer ve ailenin eğitim düzeyi arasında da anlamlı farklılıklar görülmüştür.(Aydın,2017; 89-108)

Halil Apaydın '*Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*' isimli doktora tez çalışmasında bireyin kişilik özelliklerin bilinmesi ve bu özelliklerin bireylerin dini tutum ve davranışlarını nasıl etkilediğini üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmayla tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu araştırma neticesinde; araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine, yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerlere, mezun oldukları liselere göre dini tutumlarında bir farklılaşma tespit etmiş; yaş ve dini tutum arasında bir farklılaşma tespit edememiştir.(Apaydın, 2001; 11-189)

Sümeyye Esra Tepetam '*Lise Gençliğinin Dini Tutum ve Davranışları ile Tüketim Alışkanlıkları İlişkisi*' konulu yüksek lisans tez çalışmasında günümüzde kapitalist sistemin, modernizm ve postmodernizmin etkisi ile şekillenmiş tüketim olgusunun lise gençleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu çalışma neticesinde; ankete katılan gençlerin çoğunun dindar ve orta ekonomik seviyedeki ailelere mensup olmalarına rağmen alışverişlerinde ve lüks yaşamlarında dini kaygılarının çok da etkili olmadığı sonucuna varmıştır. (Tepetam, 2018; 160)

Rabia Büşra Çolak '*Dini Tutum, Davranışlar ve İslamofobi İlişkisi*' adlı yüksek lisans tez çalışmasında İslamofobinin ortaya çıkışı, İslamofobiye sebep olan durum ve tutumları ele almıştır. Bu çalışma neticesinde; siyasilerin İslamofobiye körükleyen açıklamaları, medyanın kışkırtıcı tutumları, bazı Müslümanların yanlış tutum ve davranışları özellikle de cihat adı altında yapılan birtakım eylemler ve İslam'ın kadına bakışının yanlış lanse edilmesi gibi unsurların İslamofobiye doğurduğu sonucuna varmıştır.(Çolak, 2018; 53-54)

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Din

Din anlamı itibariyle birçok tarifi yapılan bir kavramdır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Din peygamberlerin tebliğlerine dayanan ve Yüce Allah tarafından kurulan, inananları yani akıl sahibi bilinçli insanları, kendi irade ve istekleriyle iyi olan şeylere sevk eden, dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa götüren bir ilahi kanundur (Tümer, 1986;231).

Din; insanın kutsal ile olan ilişkisi, belli bir arayışta olduğu alan, insanın kayıtsız şartsız mutlak varlık olan Yaratıcıya yönelmesi ve Yaratıcının onu çepeçevre sarmasıdır (Doğan ve Ege, 2016: 23).

Din; kaynağını yaratıcıdan alan bir ahlaki sistemden ibarettir(Güngör, 1995; 117).

Din; tedbir, taat, ibadet takva, ‘deyn’ yani borç anlamını taşımakla birlikte insanları saadete ulaştıracak en doğru yoldur(Dündar, 2011: 24).

Din kavramı insanların üstün bir güce karşı duydukları inanç ve bu inanç doğrultusundaki ibadet ve davranış bütünlüğü olarak tanımlanabilir. Din olgusu insanlığın ilk döneminden itibaren var olan bir olgu olup farklı zaman ve dönemlerde farklı kalıplarda ortaya çıkmıştır. Günümüzde dahi farklı toplumlarda farklı inanışlara rastlanmaktadır.

Toplumlar düzeyinde din olgusu dikkate alındığında din kavramının bireysel ve toplumsal davranışları düzenleyen, doğruyu ve yanlış ayırt etmeye yardımcı olan, düzenin sağlanmasına yardımcı olan bir olgu olduğu görülmektedir. Dünyada sahip olunan olguların tamamının bilim ile açıklanamaması bireylerin ve toplumların dine olan bakış açılarının güçlenmesine yol açmaktadır. Farklı zaman dilimlerinde ve

farklı toplumlarda farklı dini inanışlarına rastlanmasındaki ana unsur da her toplumun doğaüstü olayları farklı bir şekilde yorumlamasıdır.

Dinin belli bir amacı vardır. Bu amaç bireyleri her zaman doğru bilgi ve davranışa teşvik etmektir. Din sadece bireylere bilgileri tebliğ etmekle kalmadığı gibi; inanan bireylerin kendilerine iletilen tebliğe uygun hareket etmelerini de istemektedir (Gözütok, 2019: 41).

1.2. Eğitim

Eğitim ilk etapta herkes için anlaşılır bir kavram olarak görülmektedir. Bunun nedeni tüm bireylerin gündelik hayatlarının her anında eğitimle iç içe olmalarıdır. Bireyler gündelik hayatlarının her anında ya eğiten ya da eğitilen konumundadır. Bu durum eğitimin gündelik yapılan işlerden biriymiş gibi gösterse de eğitimin bir bilim dalı olduğu ve kendisine ait kavramsal çerçevesinin olduğu açıktır. Eğitim; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme denemeleri sürecidir(Tosun, 2012: 12-23). Başka bir tanım yapılırsa eğitim; bir etkileşimdir. Bu etkileşim sonucunda kişinin hedefleri, bilgi düzeyleri, tutum ve davranışları ahlak ölçüleri değişim gösterecektir(Varış ve Doğan,-: 2).

Eğitim sadece salt bir açıdan gerçekleşmez. İnsanların ömürlerinin sonuna kadar doğrudan ya da dolaylı olarak bu sürecin içinde olmalarıyla gerçekleşir(Gözütok, 2014: 39). Eğitim, bireylerin doğumları ile başlayıp ölümlerine kadarki dönemi kapsayan bir süreçtir. Genel algı eğitimin, eğitim kurumlarında verilen bir olgu olduğu düşünülse de yaşamın her alanında ve her evresinde eğitim devam etmektedir. En temel anlamı ile bireylerin mesleki ve kültürel gelişimini sağlamak adına verilen hizmetler eğitim olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte öğrenme süreci insan yaşamı boyunca devam etmektedir. Eğitim, bireysel ve toplumsal gelişimi sağlamanın yanında bireysel ve toplumsal düzenin sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Eğitim ile birlikte kültürel ve mesleki gelişim sağlanmakta, bu sayede de bireysel ve toplumsal rekabette de öne geçilmektedir. Gelişim çabası içerisinde olan her birey ve ülke eğitime büyük önem vermektedir. Ülkelerin gelişmişliğini belirleyen temel unsurlar arasında da yine eğitim yer almaktadır.

Dünyanın önde gelen ülkeleri incelendiğinde eğitim alanında gelişmiş oldukları görülmektedir (Çolak, 2018: 6).

Eğitim tanımları dikkate alındığında birtakım ortak hususların olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususlar eğitimin bir süreç sonunda gerçekleştiği, olumlu ya da olumsuz davranış değişikliği meydana getirdiği ve eğitimin mutlaka bir çevrede gerçekleştiğidir(Gözütok, 2019: 31).

Eğitim: Bireyin düşünsel, bedensel, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki bireyin hayatı boyunca süren çalışmaların tümüdür (Akyüz, 2008;2).

Eğitim, formal ve informal olarak sınıflandırılır. Formal eğitim belli bir plan ve program dâhilinde önceden hazırlanmış, belli bir ortamda verilen ve amaçlı yapılan eğitimidir. İnfomal eğitim ise; bireyin doğal ortam içerisinde plansız, programsız ve denetimsiz olarak kültürlenmesidir. Formal eğitim de kendi içerisinde örgün ve yaygın olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Örgün eğitim basamaklardan oluşmaktadır. Bunlar; okul öncesi eğitim, ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretimdir(Köylü ve Aktaş, 2016: 53-54).

Eğitimin amacı ise her toplumda çağın gereklerine, toplumun ahlak yapısına, dini inançlarına ve göreneklerine göre değişim göstermektedir(Kanad, 1977: 30). Eğitimin amacı sadece bireyin topluma uyum sağlaması değildir. Topluma uyum sağlamanın yanında toplumun değerlerini, eğitimini, teknolojisini ve kültürünü geliştirebilen bireyler yetiştirilmesi eğitimin nihai amacı olarak görülmektedir(Doğan ve Ege, 2016: 48). Bu açıdan yaklaşıldığında eğitim; genç nesillere yetişkinlerin geçmişte kalan kültür ve değerlerini aktarma süreci olarak da tanımlanabilmektedir(Doğan, 2004; 185).

1.3. Din Eğitimi

Din ve eğitim kavramlarını daha önce tanımlayarak belirtmiştik. Eğitimde mevcut olan formal ve informal eğitim sınıflandırılması din eğitimi açısından ele

alındığında dini tutum ve davranışların büyük bir bölümünün informal eğitim ile öğrenildiği görülmektedir. Bu yüzden bu tarz bir sınıflandırmanın uygun olmayacağı söylenebilir. Din eğitimi kavramsal açıdan formal eğitim alanı olarak tanımlansa bile bireyin informal eğitim ile edindiği yanlış tutum ve davranışları düzeltmeye, eksikliklerini gidermeye çalışacağı için informal eğitimi de içine alarak kapsayacaktır(Tosun, 2012: 24).

Ülkemizde ve dünyada ortaya konan din eğitimi tanımları dine yüklenen anlam ile paralellik göstermektedir. Din, bireyin kutsalla ilişkisi olarak değerlendirilirken din eğitimi de bireyin yaratıcı ile olan ilişkisini, yaratıcının bireyler için belirlediği kuralların öğretilmesi olarak tanımlanmaktadır. Din eğitimi; insanın fitratında var olan inanma duygusu ve ihtiyacı ölçüsünde din olgusuna öncülük etme ve inandığı dinin sunduğu yaşam tarzını öğrenmesine yardım etme sürecidir(Doğan ve Ege, 2016: 61).

Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din karakterinin kazandırılmasıdır (Bilgin, 1981;474).

İslam Dininde din eğitimi faaliyetleri Hz. Muhammed'e(s.a.v.) nazil olan ilk ayetlerle birlikte Hira Mağarası'nda başlamıştır. İnen ilk ayetin 'oku' olması ise din eğitimi açısından son derece önemlidir(Öcal, 2015: 17).

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla artmasının yanında insanoğlunun ruhsal ve sosyal alanda büyük çöküşler yaşadığı aşikârdır. (Ayhan, 2014: 83). Aynı zamanda insanlığın karşı koyması ve çözmesi gereken birçok ahlaki ve politik problem bulunmaktadır(Acuner, 2005; 3). Bu problemlerin düzeltilebilmesi için din eğitimine çok büyük görevler düşmektedir. Bu yüzden din eğitiminin gayesi iyi kavranmalıdır. Din eğitiminin gayesi dini; eğitim öğretim faaliyetleri ile bireye öğretmek ve bunu yaşamında kullanabilmesini sağlamaktır(Dündar, 2011: 25). İslam Dini açısından ise din eğitiminin temel gayesi Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Muhammed'in(s.a.v.) sünnetinin öğretilmesi, idrak edilmesi ve temelini bu iki unsurun oluşturduğu sosyal yapıyı inşa etmektir(Gözütok, 2012: 29-30).

1.4. Tutum

Tutum kavramı, gündelik yaşamda oldukça sık kullanılmasına karşın çoğu kez farklı yorumlanan bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte tutum kavramını en yalın hali ile bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarının bütünü olarak ifade etmek mümkündür. Literatürde tutum kavramına yönelik birçok tanıma rastlamak mümkündür. Bazı tanımlar şunlardır:

- “Tutumlar, organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir.”(Cüceloğlu, 1991: 251)
- “Tutum bir durum, olay, nesne ya da kişi karşısında belli bir tavır ortaya koyma, ‘davranış göstermeye hazır olma durumudur.’” (Tutar, 2013: 137)
- “Tutum, bir bireyin bir başka birey, grup, nesne, davranış, kurum, olay ya da düşünceye ve aynı zamanda kendisine ilişkin genel değerlendirmesi şeklinde tanımlanabilir.”(Demirtaş ve Madran, 2012: 1)

Tutum kavramına yönelik tanımlar incelendiğinde tutumun ağırlıklı olarak karıştırıldığı davranış kavramından ayrıldığı daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Tutum, davranış öncesi bir olgu olup, tutum sonucunda davranış meydana gelmektedir. Bireyin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi ve aile yapısı tutumlarını belirlerken bu değişkenlere ek olarak o an içerisinde bulunduğu ortam dahi davranışlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla da tutum ve davranışlar oldukça kişisel olgulardır. Toplumsal ve kültürel doğrulardan söz etmek mümkün olsa ve bu doğrular tutum ve davranışları etkilese de özünde bireyin kişisel değerleri, düşünceleri ve bilgi birikimi tutumlarını oluşturmaktadır.

Tutum kavramı davranış kavramının yanında refleks kavramı ile de sık sık karıştırılmaktadır. Refleks, bireylerin düşünmeden, istemsizce gösterdikleri tepkidir ve bir uyarıcı vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Tutum ise bireyin yaşamı sürecindeki edinimleri sonucu oluşmaktadır ve bir bilinçlilik durumu söz konusudur. Tutumlar belirli bir süre sonucunda oluşmaktadır ve dinamik yapıya sahiptir. Bireyin birikimleri arttıkça tutumları da değişiklik göstermektedir.

İnsanlar sürekli olarak düşünen, duyguları olan ve gelişen canlılardır. Tutumlar da birçok unsurdan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Literatürde de tutumları etkileyen unsurlara ilişkin birçok tanım bulunmakta olup ağırlıklı olarak üç unsurdan oluştuğu ifade edilmektedir. Bu unsurlar şunlardır:

- Bilişsel unsurlar
- Duygusal unsurlar
- Davranışsal unsurlar. (Güney, 2006: 220)

Bu unsurlar birbirinden ayrılrsa da aynı zamanda birbirleri ile de ilişkilidirler. Bilişsel unsurlar, bireyin tutumlarını etkileyen fikirsel unsurlardır. Bireyin sahip olduğu bilgiler ve bu bilgiler doğrultusunda geliştirdiği fikirler bilişsel unsurlar kapsamında yer almaktadır. Bahsedildiği üzere tutum, bireyin kişisel donanımı ile ilişkili olup şekillendiğinden bilişsel unsurlar da doğrudan bir etki oluşturmaktadır.

Duygusal unsurlar, bireylerin nesnelere karşı bakış açılarını kapsamaktadır. Bilişsel unsurlardan farklı olarak bireyin duygu yoğunluğu ön plandadır. Söz konusu bir konuya karşı bireyin beslemiş olduğu duygular tutumlarını etkilemektedir (Tutar, 2013: 140).

Davranışsal unsurlar ise bireylerin davranışlarına aldıkları karşılıklar neticesinde oluşmakta olup tutumlarını şekillendirmektedir. Tutuma bağlı olarak gerçekleşen davranışların doğurduğu sonuçlar neticesinde bireyin tutumlarını yönlendirmesi anlamına gelmektedir. Bu da tutum – davranış ilişkisinde davranışsal unsurlar özelinde karşılıklı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

“Kişinin inanç ve zihinsel faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan yargısı, onu tutum objesine karşı olumlu veya olumsuz davranışta bulunmaya eğilimli hale getirir. İşte bu son oluşum tutumun davranışsal unsurudur”(Tutar, 2013: 141).

2. DİNİ TUTUM

Dini tutum, tutumun bir alt türü olduğundan tutumun sahip olduğu tüm nitelikler dini tutum için de geçerlidir. Tutumdan farkı şüphesiz “dini” tutumlara

yönelmiş olmasıdır. Dini tutum kavramına yönelik literatürde birçok tanıma rastlamak mümkündür. Bu tanımlardan biri Peker'e aittir ve Peker'in tanımı şu şekildedir: "Dinî tutum, kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını istikrarlı olarak belirleme tarzıdır. Bireyin dinle ilgili bilgi ve inançları (zihni unsur), dinin bütününden ya da herhangi bir esastan hoşlanması veya hoşlanmaması(duygu unsuru) ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki birtakım faaliyetleri (davranış unsuru) onun dinî tutumunu oluşturur" (Peker, 1993: 88).

Dini tutumların unsurlarına alt bir başlıkta yer verilecektir ancak tutumun unsurları ile dini tutumun unsurlarının aynı olduğundan kısaca söz etmekte yarar vardır. Dini tutumu oluşturan unsurlardan bilişsel unsurlar bireyin din hakkındaki bilgi, inanç ve fikirlerinin bütünüdür. Duygusal unsurlar bireyin din hakkındaki duygularının bütünü iken, davranışsal unsurlar başta ibadet olmak üzere din kapsamında gerçekleştirilen davranışlar bütünüdür (Kula, 2006: 507).

Dini tutumların oluşmasında bilişsel unsurlardan kasıt, kişinin hem denemeler hem de dış unsurlar aracılığıyla öğrendiği bilgilerdir. Kişi öncelikli olarak dini tutumlarını belirleyici bilgileri aileden, sonra içinde bulunduğu toplum, okul, arkadaş çevresi vs. sonrasında da okuduğu kitaplar, yaptığı araştırmalardan elde etmektedir. Elde ettiği bilgiler sonucu kişi din hakkında olumlu ya da olumsuz yönde bir tutum belirlemektedir.

Kula, dini tutumun duygusal unsurunu şu şekilde ifade eder: "Din hakkında kişinin iç dünyasında uyanan izlenimler, heyecan ve duygular dini tutumun duygusal yönünü oluşturur." Duygusal unsurun oluşumu yaşanmışlıklar ve öğrenilen bilgilere paralel olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin küçüklüğünde eğlenerek, severek, zorlanmadan din eğitimi almış bir birey, büyüdüğünde dinle ilgili bir tutum geliştireceğinde küçüklüğünde yaşadığı hisler olumlu bir tutuma sahip olmasını sağlayacaktır (Kula, 2006: 513).

Dini tutumun davranışsal unsurları bireyin dini inancı gereği gerçekleştirdiği davranışlardır. Müslümanlar için bu davranışlar namaz kılmak, zekât vermek, abdest almak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi eylemler iken bir Hıristiyan için kiliseye gitmek, günah çıkartmak gibi eylemlerdir. Bireyin sahip olduğu dini inanca göre

gerçekleştirdiği dini tutumlar da farklılık göstermektedir. Bu sebeple bu tutumları doğru ya da yanlış şekilde değil belki bireylerin inanışlarının yansıması olarak değerlendirmekte yarar vardır.

Dini tutumlar değişebilir ve gelişebilirler. Değişim ve gelişimi sağlayan unsurlar şu şekilde sıralanır: İhtiyaç ve istekler, bilgiler, çeşitli gruplara mensubiyet, din görevlileri ve dindarlarla ilişkiler. (Peker, 1993: 90)

Dini tutumlar da diğer tutumlarımız gibi doğuştan değildir, sonradan öğrenilen durumlardır. Bu sebeple öğrenilen şeyler zaman içerisinde yeni öğrenilen bilgilerle ve tecrübelerle değişikliğe uğrayabilir. Bu bağlamda ihtiyaçlar ve istekler kişilerin dini tutumlarında bazı değişikliklere sebep olabilir. Örneğin bir kişi faizin haram olduğu hükmünü benimsemişken kendince zaruret olarak gördüğü bir ihtiyacı için faizin hükmü konusunda aynı tutumu sergileyemeyebilir.

Bireylerin dini tutumları yaşamları boyunca farklılık gösterebilmektedir. Tutum olgusu bireyin bilgi edinimi, içerisinde bulunduğu toplum, zaman ve diğer unsurlara göre değişkenlik göstermektedir ki dini tutum için de aynı durumdan söz etmek mümkündür. Dolayısıyla bireyin din hakkında edindiği bilgiler, gerçekleştirdiği gözlemler, dini inanca sahip ya da dini inanca sahip olmayan bireylerin gerçekleştirdiği davranışlar gibi farklılıklar bireyin dini tutumlarında değişime yol açmaktadır. Bir bireyin yaşamı boyunca aynı dini tutumu sergilemesini beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Tutumların gelişmesi ve değişmesinde etken olan bir diğer husus da kişinin içinde bulunduğu toplum, dini cemaat vb. Dini tutumların oluşmasında öncelik ilk topluluk olan ailede başlar ancak sonrasında arkadaş grubu, üye olunan dini cemaatler de kişinin tutum oluşturmada etkilidir. Örneğin mensubu olunan dini cemaatin giyim konusundaki tutumu bile kişileri etkiler ve kişiler grupla aynı giyim tutumu sergiler.

Din görevlileri, dini değerlerin toplum nezdinde temsilcileri konumundadır. Özellikle küçük yaşlarda okullarda ve ibadethanelerde verilen eğitimler bireylerin dini tutumları üzerinde etkili olmaktadır. Başta din görevlileri ve toplumda

“dindar” olarak nitelendirilen bireylerin gerçekleştirmiş oldukları olumsuzluklar bireylerin dine bakış açılarını olumsuz etkilemekte bu da dini tutumlarına olumsuz yansımaktadır. Özellikle son yıllarda din görevlileri ve dindar kişilerin gerçekleştirmiş oldukları olumsuzlukları toplum nezdinde yoğun bir karşılık bulmakta ve bireylerin dinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Bir konu hakkında bireylerin tutumlarına baktığımızda bunların farklılık gösterdiği görülür. Bu durum dini tutumların özelliklerinin olduğunu ve bu değişimlerin bunlardan kaynaklı olduğuyla yakından ilişkilidir. Tutumların özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

- Güç derecesi,
- Karmaşıklık,
- Diğer tutumlarla ilişki ve merkezilik,
- Unsurlar arası tutarlılık,
- Tutumlar arası tutarlılık. (Kağıtçıbaşı, 2010: 21)

Güç derecesi, belirli bir konu hakkında farklı bireylerin farklı görüşlere sahip olması anlamına gelmektedir. Dini tutumlarda güç derecesine kolaylıkla rastlanmaktadır. Nihayetinde her bireyin dini yaklaşımı ve beraberinde tutumu farklılık göstermektedir. Karmaşıklık ise din olgusunun soyut bir olgu olması itibariyle her bireyin algılama şekli farklılık göstermektedir. Ölümden sonraki hayat ile ilgili somut bulgular olmaması, soyut kalması dini hususları karmaşık bir hale getirmektedir. Bu karmaşıklık da her bireyde farklı izlenimler bırakacağından dini tutumlar üzerinde etkili olmaktadır.

Diğer tutumlarla ilişki ve merkezilik özelliğinde ise, dini tutumlar diğer tutumlarla bağlılık da gösterebilir diğer tutumlardan kopuk da olabilir. Örneğin kişinin siyaset konusundaki tutumu dini tutumundan etkilenirse kişi dine yakın olan siyasi partiyi destekler. Eğer tutumlar arası kopukluk olursa kişi bu durumdan etkilenmez.

Unsurlar ve diğer tutumlarla tutarlılık ilkesinde ise tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurlarının birbirleriyle tutarlı olması gerekmektedir.

Örneğin içki içmenin dinde yasaklanmış olduğunu bilen bir kişinin arkadaş çevresinin onu dışlamasından korktuğu için içki içmesi bilişsel ve duygusal unsurlarının tutarlı hareket etmemesine sebep olur ve bu konuda bir tutumun oluşup yerleşmesi zorlaşır. Genellikle tutumlar arasında bir tutarlılık mevcuttur. Örneğin, inancından dolayı domuz eti yemeyen biriyle karşılaşırsa, kişinin bu tutumundan dine karşı olumlu bir tutum içinde olduğu bu sebeple dinin emrini yerine getirmeye çalıştığı görülebilir (Peker, 1993: 94).

2.1. Dini Tutumun Unsurları

Tutumun unsurları gibi dini tutumun unsurları de üçe ayrılmaktadır tutumun unsurları ile aynıdır. Buna göre dini tutumun unsurları bilişsel unsurlar, davranışsal unsurlar ve duygusal unsurlardır.

2.1.1. Bilişsel Unsur

Bilişsel unsurlar bireyin bilgi ve bilgileri doğrultusunda geliştirdiği fikirlerin birleşiminden oluşmaktadır. Bireylerin sahip oldukları bilgiler ve geliştirdikleri fikirler doğrudan dine bakış açılarını belirlemede bu da dini tutumlarına etki etmektedir. Edindiği bilgiler ve bu bilgiler ışığında geliştirdiği fikirler sonucunda bireyin dini inancı ağır basıyor ise şüphesiz bu durum dini tutumlarına da yansımakta ve ibadetlere yönelmektedir. Aksi durumda yani dini inancı zayıf olan bir birey ise ibadetlerini yerine getirmeyecektir (Şentürk, 2008: 17).

Dinî tutumların bilişsel unsuru, bireyin dinî inanç, düşünce ve bilgilerini kapsamaktadır. Dinî tutumun olumlu veya olumsuz olmasına etki eden en önemli faktör, bireyin o konuda kazandığı bilginin niteliğidir.(Kaya, 1998; 46)

İslam dininde de dini tutum ve davranışların oluşmasında bilgi ve akıl önemli bir yer tutmaktadır. İslam dini insanı aklen ve kalben yetiştirmek istemektedir. Bilgi ile akledecek, kalp ile tasdik edecek şekilde insanı yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Düşünen, akleden bireylere bu yolda en iyi rehberlik edecek ve yönlendirecek olan bilgi kaynağı şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir(Er, 2001; 178). Nitekim davranıştan önce bilgi sahibi olunması gerektiğinin en güzel örneği inen ilk ayetin “oku” (Alak, 96/1)

olmasıdır. Kuran'da bilgi ve akıl ile ilgili birçok ayet mevcuttur. Allah Kuran-ı Kerim'de "*hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*" (Zümer, 39/9) diyerek bilginin önemine vurgu yapmaktadır. Yine başka bir ayette Allah "*Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster*" demişti. (Allah ona:) "*İnanmıyor musun?*" deyince, "*Hayır (inandım), ancak kalbimin tatmin olması için*" dedi" (Bakara, 2/260). Bu ayetten de anlaşılacağı üzere bir tutumun kalp ile tasdik edilebilmesi için onun bilgisine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Yine Hucurat Suresi'nde "*Ey iman edenler! Size dinî ve toplumsal duyarlılığı zayıf birisi bir haber getirdiğinde bu haberin doğru olup olmadığını araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa zarar verirsiniz, sonra da yaptığınıza pişman olursunuz*"(Hucurat 49/ 6) ayetiyle Allah bireylerin yanlış tutum ve davranışların geliştirmemesi için doğru bilginin mahiyetini açıklamaktadır.

2.1.2. Duygusal Unsur

Dini tutumun duygusal unsurları, kişinin tutum konusunu arzu edilen ya da arzulanmayan sonuçlarla ilişkilendirmesi sonucu geliştirdiği duygulardır. Bunlar yerine göre saygı, sevgi, nefret, öfke, kıskançlık vb. olabilir. Tutumun duygusal unsuru önceki tecrübelerle bağlıdır. Bu unsur zihinsel unsura göre daha basittir. Ama duygusal unsuru ağır basan bir tutumun hem değişmesi daha zordur hem de sahibinin davranışını yönlendirme gücü fazladır. Yani, duygu unsuru tutuma devamlılık ve yönlendiricilik özelliği kazandırır (Tekarslan, 1989: 15).

Duygusal unsurlar, bireylerin değerler bütünü de temsil etmektedir. Bireyin benimsediği değerler doğrultusunda duygusal unsurlar oluşmaktadır ve iyi – kötü, doğru – yanlış ayrımı bu değerler doğrultusunda şekillenmektedir. Birey, bu yaklaşımları doğrultusunda da dini tutumunu şekillendirmektedir (İnceoğlu, 2011: 9).

Tutumların yapısında duygu unsuru bulunur. Bireylerin duygu yönü çok önemlidir. Zira bireyin yapısının bir makine gibi his ve duygu barındırmadan çalışması düşünülemez. Duygusal yön bireyin en önemli özelliklerinden birini meydana getirir. Bundan dolayı tutumların ve dinî tutumların duygu unsurunun etkisi yadsınamaz(Arslan, 2009; 90).

2.1.3. Davranışsal Unsur

Davranışsal unsurlar ise, tutumla ilgili olumlu ya da olumsuz her tür davranışa hazır olma halidir. Kişinin inanç ve bilgileri sonucu ortaya çıkan kanısı onu, tutum konusu olan olay ya da nesneye karşı olumlu veya olumsuz harekete eğilimli hale getirebilir (Certel, 2011: 22).

Dini tutumun davranışsal ögesi dini ibadetler, pratikler, hareket ve faaliyetlerdir. Bireyin kıldığı namaz, tuttuğu oruç, gittiği hac, ettiği dua, katıldığı ayinler, okuduğu dini kitaplar, izlediği dini programlar vb. faaliyetlerin tümü dini tutumun davranış unsurunu meydana getirmektedir. Davranışların yönünü dini tutumlar belirler. Eğer bireyin dini tutumları olumlu ise dini davranışları olumlu; eğer dini tutumları olumsuz ise dine karşı olumsuz tavır sergileyecektir(Kaya, 1998; 47).

Dini tutumun unsurları bağlamında dine inanış ve bu inanış doğrultusunda benimsenen ibadetlerin tamamı bir dini tutum yansımasıdır. Bu yansıma da bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurlar neticesinde geliştirdiği bir tutumdur. Tıpkı tutum gibi, tutumun bir alt türü olan dini tutum da dinamik yapıya sahiptir ve bireyden bireye farklılık gösterdiği gibi bireyin yaşamındaki farklı evrelerde de farklılık göstermektedir.

2.2. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi

Bireyler, sahip olduğu tutumları doğuştan beraberlerinde getirmezler. Bu tutumları sonradan çok farklı yollardan öğrenirler. Genellikle bireyler tutumlarını kendi deneyimleri, aile, arkadaş, okul, sosyal çevre ve medya yoluyla edinirler (Kağıtçıbaşı, 2014; 143). Bireylerin tutumları insanlarla gündelik ilişkileri, sosyal çevre ve grup etkileşimleri, kültürel unsurlarla olan irtibatları ile meydana gelmektedir(Kaya, 1998; 48).

Bireylerin tutumlarını sonradan öğrendiklerini Allah Nahl Suresi'nde "Sizler hiçbir şey bilmez bir durumdayken Allah sizi analarınızın karnından dışarı çıkardı;

şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi”(Nahl, 16/78) ayetiyle bizlere bildirmektedir.

Bireylerdeki inanma ihtiyacı ve din duygusu doğuştan var olan bir ihtiyaç olmasına rağmen; dini tutumları 2-3 yaşlarına geldiklerinde çevrelerini anlamalarıyla başlar ve yaşamları boyunca öğrendikleriyle oluşur, gelişir ve değişir.

Dini tutumların oluşması, gelişmesi ve değişmesinde bir takım unsurlar etkili olmaktadır. Bu unsurlardan bazıları şunlardır:

Aile: Bireyin dini tutumların oluşmasında en etkili unsur ailedir. Birey dini tutumlarını ailesinden öğrenir. Ailenin dini tutum ve davranışları birey üzerinde belirli bir rol oynayarak bireyin ailesinin tutumlarına benzer tutumlar geliştirmesini sağlamaktadır. Birey ailesinde gördüğü dini uygulamaları görerek ve taklit ederek dini tutum ve davranışları geliştirmeye başlar. Yaşamının büyük bir bölümünü ailesiyle geçiren birey, ebeveynlerini taklit ederek; onların dini inanç, tutum ve davranışlarını benimser(Kaya, 1998; 49-50).

Genel olarak deneye dayalı araştırmalar, dinî tutum ve davranışların ortaya çıkmasında ailenin en belirgin faktör olduğunu göstermiştir(Yavuz, 1987; 46). Aile unsuru bireyin dini tutum ve davranışlarının oluşmasında önemli bir husus meydana getirmektedir. Bu da çocuğun alıcı konumunda olduğu, başta anne-baba olmak üzere, ailenin diğer fertlerinin ise, bireyin dini tutum ve davranışlarının oluşmasında bir rol model teşkil ettiğiidir. Rol model ne kadar olumlu ve sağlıklı ise bireyin tutum ve davranışlarına yansması da o doğrultuda sağlıklı olacaktır. Öyleyse ailenin dini tutum ve davranışları; bireyin dini tutum ve davranış oluşturmada büyük önem arz etmektedir(Şentürk, 1988; 56).

Ailenin sahip olduğu dini tutumlar ile çocuğun dini tutumları paralellik göstermektedir(Arslan, 2009; 81). Hz. Muhammed’in “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra ana babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecusi yapar”(Buhârî, Cenaiz; 664) hadisi de çocuğun doğuştan herhangi bir tutum ve inanca sahip olmadığını ve ailesinin çocuğun tutum ve inancını şekillendirdiğini belirtmişlerdir.

Çevre: Bireyin dini tutumlarının gelişmesinde etkili olan en önemli unsur çevredir. Bireyin dini tutumları ile yakın çevresinin dini tutumları farklılık göstermekle birlikte yüksek oranda birbirine benzemektedir. Çünkü aynı çevrede yaşayan bireyler ortak bir kültürü benimsemektedir. Kişi genelde yaşadığı çevrede uyum içinde yaşayıp toplum ve çevre baskısına maruz kalmamak için benzer dini tutumlar gösterebilir(Kaya, 1998; 50-51).

Çevre ve kültür şartları bireyin olumlu ya da olumsuz bir dini tutum geliştirmesinde etkilidir. Toplumların kültürlerinin farklılık arz etmesi bireylerde farklı dini tutumlar benimsenmesine yol açmaktadır. Nitekim İslam kültürünü benimsemiş bir toplum ile farklı inanç ve kültürü benimsemiş bir toplumda yetişen bireylerin farklı dini tutum geliştirmeleri olağan bir durumdur. Sosyal bilimlerde farklı çevre ve kültürlerde yapılan aynı tarz çalışmaların farklı sonuçlar vermesi bu açıdan doğal karşılanan bir prensip olarak görülmektedir. Dolayısıyla çevresel ve kültürel unsurlar bireyin dini tutum ve davranışlarında belirleyici bir rol oynamaktadır(Şentürk, 1995; 66)

Bireyin içinde yaşadığı toplumda, onun dini tutum ve davranışlarını etkileyen çok fazla çevresel unsur bulunmaktadır. Yakın akrabaları ve komşuları bireyin dini tutumlarını olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Bireyin dini tutumu üzerinde etkili olan bir diğer çevresel unsur ise arkadaş gruplarıdır. Birey nasıl ailesinin dini tutum ve davranışlarını taklit ediyorsa arkadaşlarının da dini tutum ve davranışlarını taklit edecektir. Bir diğer çevresel unsur ise okuldur. Bireyin okulda farklı dini tutum ve inanca sahip bir çevreyle karşılaşması muhtemeldir. Birey bu sayede kendi inanç ve tutumlarını değerlendirme fırsatı bulacaktır. Eğer birey ailesinde iyi bir din eğitimi almış ise dini tutum ve davranışlarında çok fazla problem yaşamayacak ve dini tutumlarında bariz değişiklikler olmayacaktır. Fakat birey ailesinde iyi bir din eğitimi almamış ise çevresinden gelen olumlu ya da olumsuz etkilere açık olacaktır(Pehlivan,2002; 32).

Teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçları: Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler dini tutumların değişmesi üzerinde önemli rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler kullanımına bağlı olarak dini tutumlar üzerinde olumlu ya da

olumsuz etkiye sahip olabilir. İslamiyet belli ahlaki prensipler dâhilinde teknolojiyi insanlara hizmet amaçlı bir araç olarak görmektedir. Günümüzde eğitim, sağlık, tarım, ulaşım, haberleşme, iletişim vb. birçok alanda teknolojik gelişmelerden insanoğlu yararlanabilmektedir. Bilgisayar ve internet alanlarındaki gelişmeler sayesinde bilgilerin depolanabilmesi ve yayılabilmesi ile birlikte dünyanın neredeyse her yerinde bu bilgilere erişilebilirlik artmıştır. Bilgilere erişebilmenin kolay olması tutum ve dini tutumların bilişsel unsurları üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır(Arslan, 2009; 88-89).

Her yaştan milyonlarca kişiye ulaşabilen ve onlara hitap edebilen kitle iletişim araçları bireylerin inanç, dini tutum ve davranışlarını biçimlendirme ve değiştirmede etkin rol almaktadır. İnternette, radyo ve televizyonlarda yapılan yayınlar; gazete, dergi, kitap gibi yazılı ve görsel iletişim araçları ile bireylerin dini tutum ve davranışlarında son derece etkili olmaktadır(Pehlivan, 2002; 33).

Kitle iletişim araçları bireylerin dini tutumlarını içeriklerine bağlı olarak etkilemektedirler. İnternet, radyo ve televizyonlarda yapılan yayınlar dini motifler barındırıyorsa bireylerin dini tutumları üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Örneğin; ramazan ayında veya kandil günlerinde yapılan yayınlar, okunan Kur'an, edilen dualar ve yapılan dini içerikli konuşmalar izleyicilerin dini tutumları üzerinde olumlu bir etki uyandırır. Şayet bu yayınlarda dini değerlerle çatışan motifler kullanılırsa bireylerin dini tutum, inanç ve ahlaki değerleri üzerinde yıkıcı ve yıpratıcı etkilerde bulunur. Kısaca dini değerler çerçevesinde hazırlanan yayınlar dini tutumun gelişmesi ve güçlenmesine; dini değerlerle çatışan yayınlar ise dini tutumların zayıflamasına yol açmaktadır.

Kişilik Özellikleri ve İhtiyaçlar: Birey dini tutum ve davranışlarını içinde bulunduğu ve kültürünü benimsediği sosyal çevresinden edinir. Buna göre aynı sosyal çevrede yaşayan bireylerin benzer dini tutum ve davranışlar geliştirmesi beklenir. Fakat bireylerin dini tutum ve davranışlarında aynı çevresel unsurlardan etkilenmelerine rağmen farklılıklar olduğu görülmektedir. Aynı aile ve çevre içerisinde yaşayan bireyler arasında da dini tutum ve davranışlarında farklılık

olabilir. Aynı ailede bulunan bireylerden kimisi olumlu dini tutum sergilerken kimisi de olumsuz dini tutum sergileyebilir.

Dini tutum ve davranışların biyolojik olmaktan çok, sadece 'kültürel' olduğu varsayılmaktadır. Oysa dini tutumlar ve davranışlar büyük ölçüde genetik unsurlardan etkilenmektedir(Çayır, 2010; 146). İçinde buldukları toplumda aynı çevresel faktörlerden etkilenmelerine rağmen bireyler arasında dini tutum ve davranışlarında farklılıklar olması bireylerin kişilik özelliklerinden kaynaklanabilir. Bunun dışında iletişim içerisinde olduğu bireylerin kişilik özellikleri de bireylerin dini tutum ve davranışlarında etkili olabilmektedir. Örneğin; bir din görevlisi ve ya kendisini dindar olarak lanse eden bir bireyin yalan söylemesi, ikiyüzlü davranması, sürekli kendi çıkarını korumaya ve gözetlemeye çalışması vb. olumsuz kişilik özellikleri ona karşı olumsuz tutum ve davranışların gelişmesine yol açar. Yardımlaşma, paylaşma, saygınlık vb. olumlu kişilik özellikleri ise ona karşı olumlu tutum ve davranışlar gelişmesini sağlar. Bireye duyulan nefret ve ya sevgi zamanla ona karşı tutum ve davranışa dönüşür. Bireylerin dine karşı tutum geliştirmesi ve ya tutum değiştirmesi din görevlisi, din eğitimcisi ve dindarların kişilik özelliklerine göre şekillenebilir.(Kaya, 1998; 52).

Bireyler genellikle kendilerine fayda sağlayan durumlara yaklaşma, zarar veren durumlardan da kaçınma eğilimi içerisinde olurlar. Bu yüzden bireyler istek, ihtiyaç ve arzularını karşılayan şeylere olumlu; bunları engelleyen şeylere ise olumsuz tutum sergilemektedir. Örnek olarak Kur'an öğrenmek için erken yaşlarda camiye giden bir birey camideki din görevlisinin olumsuz tutum ve davranışlarına, şiddete maruz kalırsa o dine karşı olumsuz bir tutum sergileyecektir(Pehlivan, 2002; 33). Üstün bir varlığa inanma ihtiyacı bireylerin psikososyal ihtiyaçlarındandır. Bireyler insanlık tarihi boyunca bu inanma ihtiyacını farklı tanrı ve dinlere inanmak suretiyle tatmin etmeye çalışmışlardır. Hiçbir devirde dinsiz bir toplum görülmemiştir. Bir dine inanarak ona karşı tutum geliştirmişlerdir. Bu şekilde benimsedikleri dinlere karşı tutumlar geliştirerek ruhsal ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır(Kaya, 1998; 51).

Buraya kadar dini tutumların oluşum ve gelişimini etkileyen unsurları ele almaya çalıştık. Dini tutumlar erken yaşlarda kazanılmaya başlanır. Bireyin ailesi bunu göz önünde bulundurmalı ve bireyin kişilik ve gelişim özellikleri doğrultusunda bireyin olumlu bir dini tutum geliştirebilmesi için yeterli düzeyde din eğitimi vermelidir.

2.3. Dini Tutumları Diğer İç Unsurlardan Ayıran Kriterler

Bireylerin iç dünyasını oluşturan birçok unsur bulunmaktadır. İnançlar, değerler, duygular, düşünceler, güdüler ve tutumlar bireylerin davranışlarını belirleyen iç psikolojik unsurlardır. Tutumları iç unsurlardan ayıran birtakım kriterler vardır(Şerif; Şerif, 1996; 495-497). Bu kriterler doğrultusunda dini tutumların ayırt edici özellikleri şöyle ifade edilebilir:

- Dini tutumlar doğuştan gelmezler, sonradan öğrenmeyle kazanılırlar.
- Dini tutumlar geçici değil, az çok kalıcıdırlar.
- Dini tutumlar özne nesne ilişkisini içlerinde barındırırlar.
- Dini tutumlarda din ile kişi ilişkisinde bir yanlılık vardır.
- Dini tutumlar duygusal özellikler barındırır.
- Dini tutumlar bireyden bireye değişiklik gösterebilir.
- Dini tutumlar açık veya gizli olabilir.
- Dini tutumların gücü (kuvveti) vardır.

2.4. Dini tutumun Diğer Tutumlarla İlişkisi ve Merkezi Tutum Olması

Merkezi tutum, bireyin hayata yaklaşım tarzını ve geriye kalan diğer tutumlarını belirler. Bireylerin diğer tutumları merkezi tutum etrafında bir araya gelirler. Bireyin tutumları arasında öncelikli olan merkezi tutumdur. Dini tutumun merkezi tutum olması halinde diğer tutumlar arasında en önemli tutum olacaktır. Bu durum da diğer tutumların merkezi tutum olan dini tutum etrafında şekillenmesini sağlayacaktır. Dini tutum bireyin geriye kalan ilişkileriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Eğer birey merkezi tutum konumuna dini tutumu yerleştirirse, bireyin dini tutumu onun siyasi görüşünü, oy vereceği partiyi, eğitim tercihlerini, bireylerle olan ilişkilerini, eşini, arkadaşlarını, çocuğunu göndereceği okulu vb. belirler.

Bireyin güçlü ve merkezi bir tutum geliştirmesi halinde bu tutumu bireyin dolayısıyla ekonomik ve politik tutumlarını da belirler. Örnek olarak böyle bir tutuma sahip bir birey sosyal ilişkilerinde dini kurallarını uygulamaya, ekonomik faaliyetlerinde dinin vecibelerine uymaya ve çocuklarına daha fazla din eğitimi vermeye çalışır. Bireyin dini tutumu güçlü değil ve merkezi tutum olmamışsa diğer tutumlarla ilişkisi ve üzerindeki etkisi düşük olur(Kaya, 1998; 57-58).

Bireyin dinle ilgili duygu, düşünce ve davranışların belirleme tarzı olarak ifade edilen dini tutumların diğer tutumları etkisi altına alarak belirgin şekilde merkezileşmesi, bireyin dünyaya bakış açısını ve çoğu davranışına yön vermektedir(Peker, 2008; 150).

Kısaca merkezi tutum kişinin hayat görüşünü ve diğer tutumlarını belirleyen tutumdur. Hayatında merkezi tutum olarak dini tutumu belirleyen bir bireyin diğer tutumlarını da dini tutumu belirler. Sosyal hayattaki ilişki ve davranışlarını da merkezi tutum olan dini tutum belirler.

2.5. Dini Tutumu Etkileyen Unsurlar

2.5.1. Sosyokültürel Unsurlar

Çalışma içerisinde birçok kez yer verildiği üzere tutumlar bireylerin doğuştan edindikleri bir olgu olmayıp kişisel gelişimlerine bağlı olarak değişim gösteren bir olgudur. Bu da tutumların birçok unsurdan etkilenmesine yol açmaktadır. Bu unsurlar oldukça fazla olduğundan sosyo kültürel unsurlar ve demografik unsurlar olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır.

Sosyo kültürel unsurlar, bireyin kişisel özelliklerinin dışında etkileşim içerisinde olduğu dış dünya ile ilişkili unsurlardır. Bireylerin en sık ve yoğun şekilde etkileşime girdikleri kesim ise şüphesiz aileleridir. Nitekim dini tutumları etkileyen sosyo kültürel unsurların başında da aile gelmektedir (İnceoğlu, 2011: 10).

Okul çağına kadar bireylerin iletişim kurdukları neredeyse tek bireyler ebeveynleridir. Dolayısıyla iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış ayırt etmede ailenin büyük bir rolü bulunmaktadır. Dünyaya geldiği andan itibaren ebeveynleri tarafından

ihtiyaçları karşılanan ve korunan bireyler, aradaki duygusal bağ ile de birlikte ebeveynlerini kendilerine rol model olarak benimsemektedirler. Bu da çocukluk döneminde ağırlıklı olarak ebeveynlerin taklit edilmesi ile dışa vurulmaktadır (Hkelekleli, 2010: 26).

Sosyokültürel unsurlar içerisindeki bir diğer unsur eğitimidir. Okul ağına gelen çocuklar dış dünya ile ilk ve en yoğun etkileşimlerini okul ortamında gerçekleştirmektedirler. Bu süreçte okulda verilen eğitim ve okul ortamındaki ğretmen, müdür ve ğrenci gibi diğer bireyler öğrencinin tutumları üzerinde etkili olmaktadır. Okul ağına kadar yalnızca ailesinin yönlendirmelerinden faydalanan birey, okula başlaması ile birlikte hem bilgi birikimini arttırmakta hem de diğer insanlar ile iletişim kurarak farklı fikirler edinmektedir (Doğan, 2007: 19). Okul ağına gelmiş bir birey daha fazla sorgulamaya başlamakta ve kendi fikirlerini geliştirmeye başlamaktadır. Bu da doğrudan tutumlarına yansımaktadır. Dolayısıyla bireyin dini tutumları üzerinde etkili olan sosyo kültürel unsurlar içerisinde aile eğitimden daha etkilidir ya da eğitim aileden daha etkilidir gibi bir yorumda bulunmak doğru değildir.

Bireylerin dini tutumları üzerinde etkili olan bir diğer sosyo kültürel unsur, sosyo ekonomik durumdur. şüphesiz istisnalar bulunmakla birlikte yapılan araştırmalarda bireylerin ekonomik gelirleri arttıca dine olan bağlılıklarının azaldığı görülmektedir. Gelir seviyesinin yüksek olması için yoğun bir çaba sarf edilmektedir ki bu yoğunluğun dine ayrılan vakti azalttığını düşünmek mümkündür. Bununla birlikte gelir düzeyinin artması için günümüzde eğitim düzeyinin de yüksek olması gerekmektedir ki eğitim düzeyi arttıca da bireylerin dine olan bağlılıklarının azaldığı bilinmektedir (Topuz, 1999: 23).

2.5.2. Demografik Unsurlar

Bireyin dini tutumları üzerinde etkili olan diğer unsurlar de demografik unsurlar olarak sınıflandırılmaktadır. Demografik unsurlar bireyin demografik özelliklerini kapsamakta olup cinsiyet, yaş, medeni durum gibi değişkenleri içermektedir. şüphesiz günümüz toplumlarında tüm çabalara rağmen cinsiyetçi yaklaşım sürmekte ve cinsiyete göre bireylere tanınan özgürlükler değişmektedir.

Ağırlıklı olarak da erkeklerin daha özgür, kadınların ise daha baskıcı bir ortamda yetiştirildiklerinden söz etmek mümkündür. Bu da şüphesiz bireylerin tutumları üzerinde farklılığa yol açmaktadır ki bu farklılıklardan dini tutumlar da etkilenmektedir. Özellikle “günah” olgusu üzerinde bireylerin demografik özelliklerine bağlı olarak tutum farklılıkları çok daha belirgin olmaktadır. Bireyin sahip olduğu kişisel özelliklerin yanında din eğitimi aldığı bireylerin ve dindar olarak nitelendirilen bireylerin tavırları da dini tutumlar üzerinde etkili olmaktadır. Örnek vermek gerekir ise kendisini dindar olarak nitelendiren ya da doğrudan din görevlisi olarak hizmet veren bir bireyin sergilemiş olduğu olumsuz tavırlar bireylerin dine bakış açılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı durum tersi tavırlar için de geçerli olmakta ve bu kez olumsuz yönde etkide bulunmaktadır (Kaya, 1998: 38).

Oldukça kalıcı genetik unsurların yanı sıra, geçici fizyolojik koşullar da bireysel ve bireylerarası tutum farklılaşmasına neden olabilir. Bunlar arasında hastalık, yaşlanma, belli ilaç ve tıbbi operasyonlar bireylerin tutum sisteminin içeriğini ve yönünü etkiler. Yaşlanmanın fizyolojik etkilerinin yanı sıra, fizyolojik olmayan etkileri de vardır. Deneyimlerin birikimi ya da sosyal rolün değişimi gibi... Bazı araştırma bulguları insanların değişik yaşlarda tutumlarında belli aşamalar olduğunu kanıtlamaktadır. İnsanın, çocukluktan yaşlılığa kadarki gelişme sürecini inceleyen araştırmalar, insanların büyüdükçe egemenlik, saldırganlık, rekabet, baş eğme, bağımsızlık ve diğer genel tutum eğilimlerinde değişimler olduğunu göstermiştir. İnsanların politik, ideolojik tutumlarının da gençlikten olgunluk çağına kadar, sistematik bir değişim geçirdiği araştırma bulguları arasındadır (İnceoğlu, 2011: 14).

Bireylerin dini tutumları üzerinde etkili olan unsurlara yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda ailenin büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu etki özellikle bireylerin buluğ çağı olarak nitelendirilen dönemine kadar belirgin bir farklılık yaratmaktadır. Buluğ çağına kadar bireylerin bilgi birikimleri düşük seviyede olup yönlendirmeye daha açıktırlar. Bu da aileleri tarafından bilgilendirilmelerine ve yönlendirilmelerine olanak tanımaktadır. Bu süreçte ailenin dini eğilimi ve tutumları, bireyin de paralel dini eğilime ve tutumlara sahip olmasını

sağlamaktadır. Buna karşın bireyin ailesi ile arasındaki iletişim orta ve uzun vadede farklı yönelimlere yol açmaktadır. Ailesi ile iletişimi zayıf bireylerin dini tutumlarının olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Baskıcı bir ortamda yetişen bireyler, özellikle bu baskının dini inançlara bağlı olarak oluştuğunu düşünmesi halinde dini eğilimleri azalmaktadır.

Sonuç olarak din, bireyden bireye değişim gösteren bir inanç şeklidir. Her bireyin inaniş ve bu inanişı yaşama şekli farklıdır. Dolayısıyla bireylerin dini tutumlarını etkileyen unsurlar da oldukça çeşitlidir ve unsurların etkilerini belirli bir kalıba sokmak tam anlamıyla doğru değildir. Yine de ailenin yapısı, bireyin eğitim düzeyi, içerisinde yaşanan toplum ve benzeri unsurların dini tutumlar üzerinde etkili olduğundan söz etmek mümkündür (Kağıtçıbaşı, 2010: 23).

ARAŞTIRMA BULGULARI

1. KATILIMCILARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Araştırma kapsamında 300 ilahiyat fakültesi öğrencisinden anket yoluyla veri toplanmıştır. Elde edilen veriler çeşitli değişkenler açısından incelenmiş ve bu değişkenlerin öğrencilerin dini tutumlarına etkileri araştırılmıştır. Örneklemde yer alan katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları

Sosyo-Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	147	49
Erkek	153	51
Yaş		
18-24	262	87.3
25-30	36	12
31-40	2	0.7
Mezun olunan lise		
İmam Hatip Lisesi / Anadolu	147	49
İmam Hatip Lisesi		
Diğer	153	51
Yaşadığı yer		
Büyükşehir	46	15.3
Şehir	105	35
İlçe	77	25.7
Belde	3	1
Mezra/Köy	69	23
Ekonomik düzey		
Üst (zengin)	15	5
Orta (orta halli)	243	81
Alt (fakir)	42	14

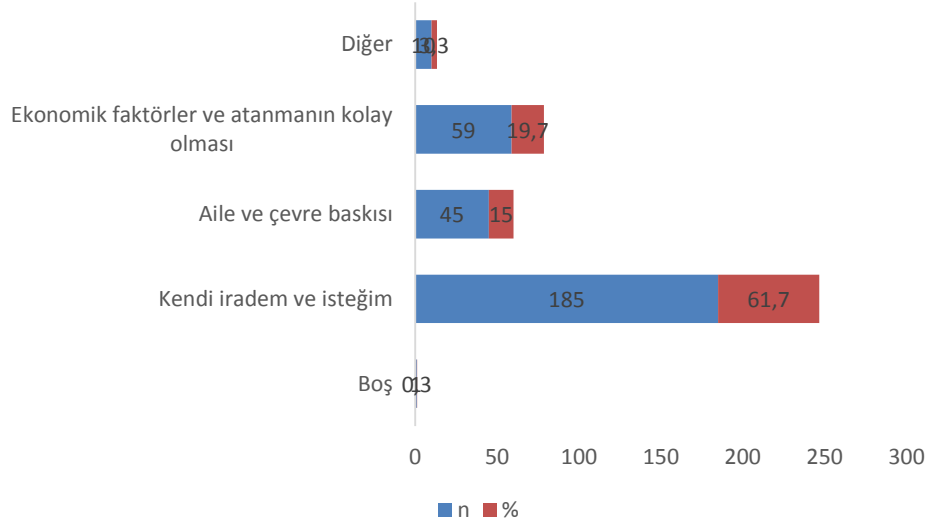
Tablo 1. incelendiğinde, kadın ve erkek katılımcıların birbirine yakın sayıda olmakla birlikte erkeklerin (n = 153, %51) kadınlardan (n = 147, %49) daha fazla sayıda oldukları görülmektedir. Yaşa göre katılımcıların büyük çoğunluğu (n = 262,

%87,3) kişi 18-24, (n = 36, %12) kişi 25-30 ve sadece (n = 2, %0,7) kişi 31-40 yaş aralığındadır. Mezun olunan lise türüne göre imam hatip lisesi mezunları ile diğer liselerden mezun olan kişi sayısı birbirine yakındır. Ancak diğer liselerden mezun olanların sayısı (n = 153, %51), imam hatipten mezun olanların sayısından (n = 147, %49) daha fazladır. Yaşadıkları yere göre en fazla sayıda (n = 105, %35) şehirde, daha sonra (n = 77, %25,7) ilçe ve (n = 69, %23) mezra/köyde yaşayanlar gelmektedir. En az (n = 3, %1) beldede ve (n = 46, %15,3) büyükşehirde yaşayanlar yer almaktadır. Ailenin ekonomik düzeyine göre grubun büyük çoğunluğu orta düzeyde (n = 243, %81), alt düzeyde olanlar (n = 42, %14) ve üst düzeyde olanlar (n = 15, %5) kişi yer almaktadır.

1.1.Katılımcıların Yükseköğrenim Hakkındaki Görüşleri

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların görüşleri doğrultusunda; yükseköğrenimi tercih sebepleri, yükseköğrenimin eğitim ortamı, yükseköğrenimin ders içerikleri ve yükseköğrenimin niteliği hakkındaki tutum ve görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların yükseköğrenim ile ilgili görüşleri betimsel istatistikler (frekans, yüzde) yoluyla hesaplanmış ve grafikler aşağıda verilmiştir.

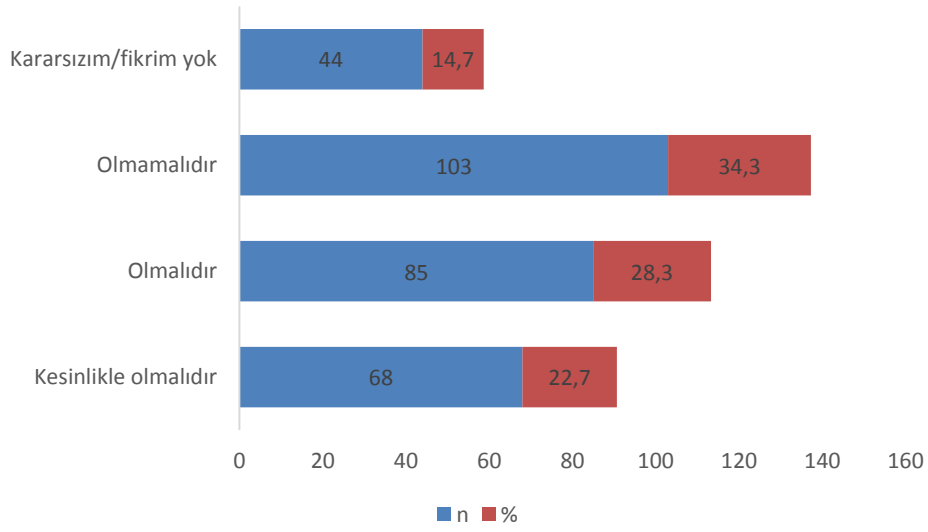
Şekil 1. Katılımcıların ilahiyat fakültesini tercih etme sebepleri ile ilgili görüşleri

Şekle göre katılımcıların çoğunluğu (n = 185, %61,7) kendi iradesi ile tercih ettiğini ifade etmektedir. 59 katılımcı (%19,7) ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olmasına, 45 katılımcı (%15) aile ve çevre baskısına dikkat çekerken 10

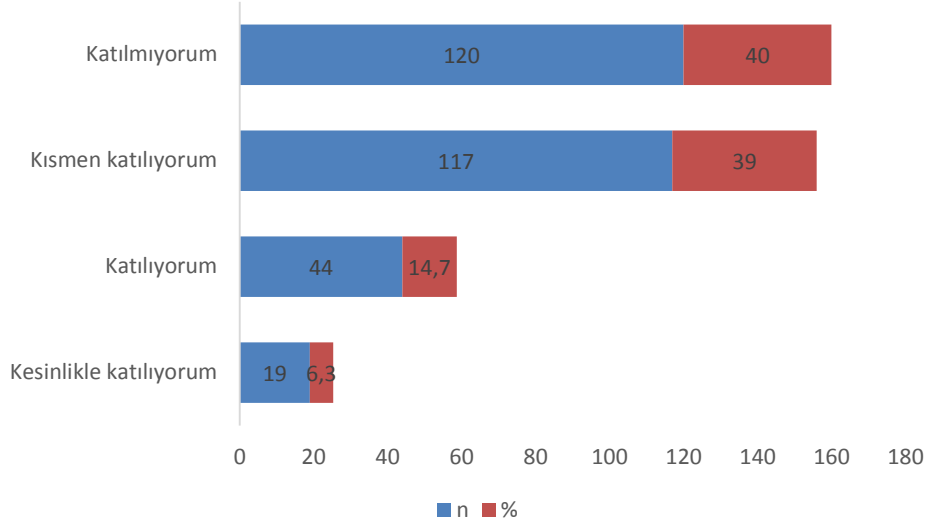
katılımcı (%3,3) diğer seçeneğini işaretlemiştir. Maddeye bir katılımcı cevap vermemiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ilahiyat fakültelerini tercih eden öğrencilerin büyük bölümünün (%61,7) si kendi iradesiyle tercihte bulunması ilahiyat fakülteleri açısından büyük bir avantaj olarak görülebilir. Nitekim ekonomik faktörler, aile ve çevre baskısı nedeniyle tercihte bulunan öğrencilerin sayısı da kayda değerdir.

Şekil 2. Katılımcıların ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olup olmamasına yönelik görüşleri

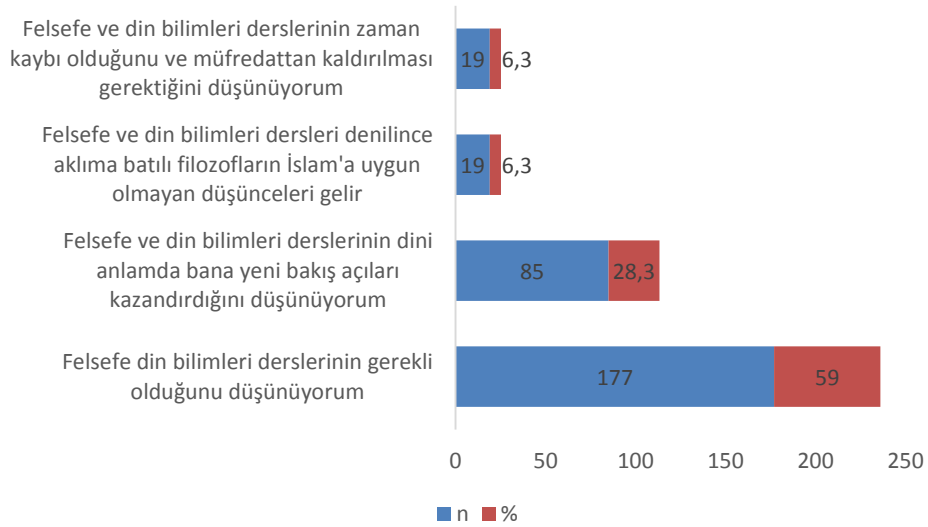
Şekle göre katılımcılar en çok (n = 103, %34,3) karma eğitim olmaması gerektiğine yönelik görüş bildirmiştir. Ancak karma eğitim olmalı (n = 85, %28,3) ve kesinlikle olmalı (n = 68, %22,7) diyenlerin toplamı yaklaşık %51 yapmaktadır. Kararsız olan 44 (%14,7) katılımcı bulunmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar doğrultusunda öğrencilerin yarısından fazlasının (%51)i karma eğitimi desteklediğini belirtmesine rağmen geriye kalan öğrenciler ise desteklememekte veya kararsız olduklarını ifade etmektedirler.

Şekil 3. Katılımcıların ilahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulup okutulmadığına yönelik görüşleri

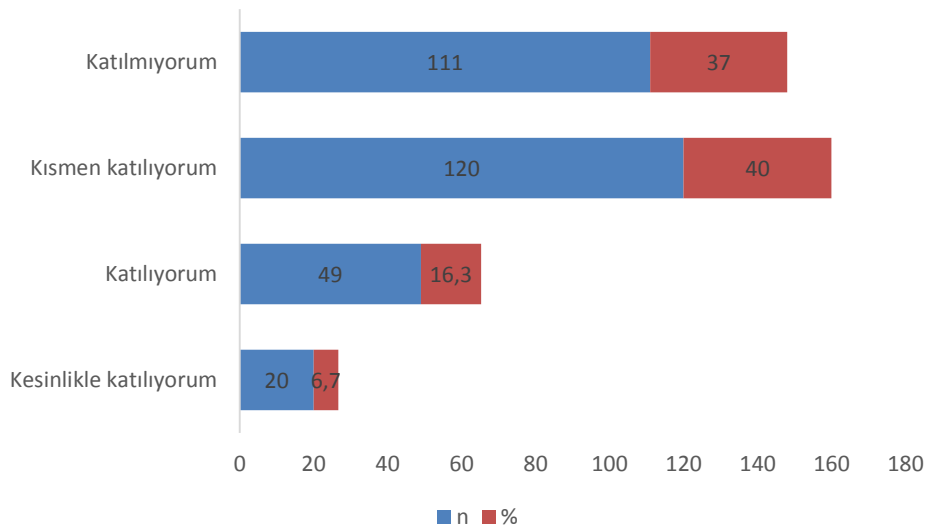
Şekle göre katılımcılar en çok (n = 120, %40) ilahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulmadığını düşünmektedir. Bu görüşe kısmen katılan 117 (%39), katılan 44 (%14,7) ve kesinlikle katılan 19 (%6,3) kişi bulunmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda ilahiyat fakültelerinin müfredatlarında diğer din ve inançlara daha fazla yer vermesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Katılımcıların ilahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusundaki görüşleri

Şekle göre katılımcıların çoğunluğu (n = 177, %59) ilahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu derslerin dini anlamda yeni bakış açıları kazandırdığını düşünen 85 (%28,3), bu dersler denilince aklına batılı filozofların İslam'a uygun olmayan düşünceleri gelen 19 (%6,3) ve bu derslerin zaman kaybı olduğunu, müfredattan kaldırılması gerektiğini düşünen 19 (%6,3) katılımcı bulunmaktadır. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin az sayıda da olsa (%12,6) felsefe ve din bilimleri derslerinin olmaması gerektiğini ve batı felsefesinin İslam Dini 'ne zarar verdiğini belirtmesi ilahiyat fakültelerinde İslam felsefesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 5. Katılımcıların ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğu konusundaki görüşleri

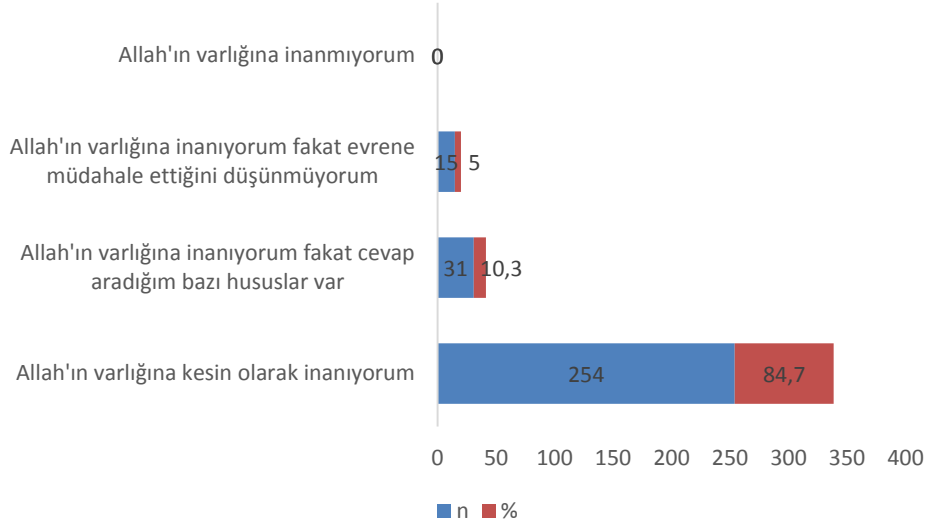
Şekle göre katılımcılar en çok (n = 120, %40) ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğu görüşüne kısmen katılmaktadırlar. Bu görüşe katılmayan 111 (%37), katılan 49 (%16,3) ve kesinlikle katılan 20 (%6,7) katılımcı bulunmaktadır. İlahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılama noktasında yeteri olmadığını düşünen öğrencilerin sayısı kayda değerdir.

1.2. Katılımcıların İnanç Boyutu Hakkındaki Görüşleri

Yapılan araştırmanın bu bölümde katılımcıların görüşleri doğrultusunda; Allah inancı, Peygamber inancı, Kuran-ı Kerim ve Ahiret İnancı ile ilgili tutum ve

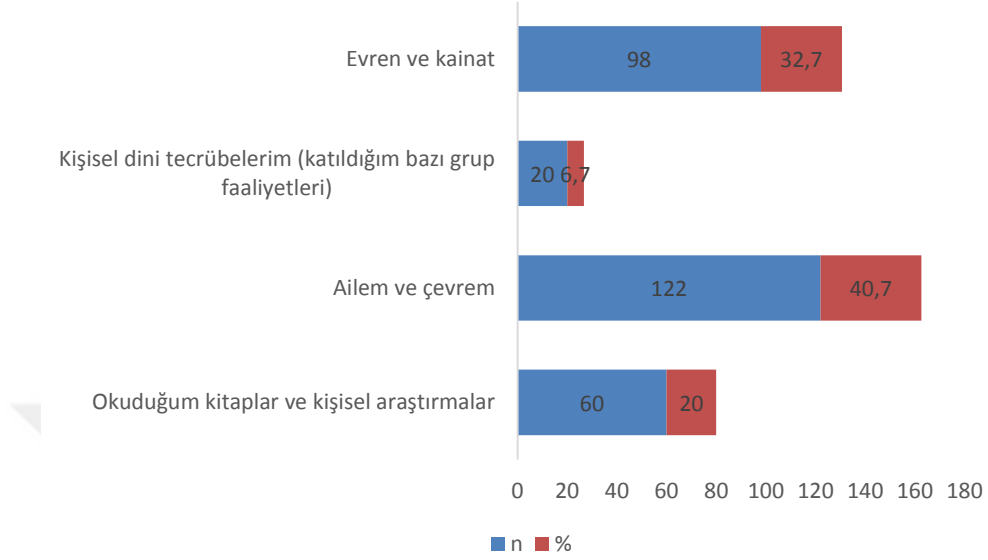
görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların inanç boyutu hakkındaki görüşleri betimsel istatistikler (frekans, yüzde) yoluyla hesaplanmış ve grafikler aşağıda verilmiştir.

Şekil 6. Katılımcıların Allah'ın varlığı konusundaki görüşleri

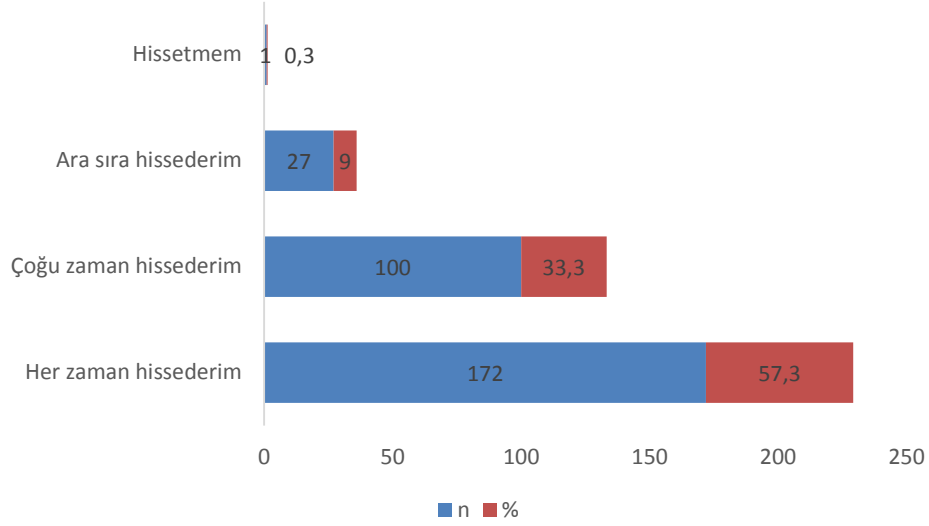
Şekle göre katılımcıların büyük çoğunluğu (n = 254, %84,7) Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını ifade etmiştir. Allah'ın varlığına inanıp bazı soruları olan 31 (%10,3), Allah'ın varlığına inanıp evrene karışmadığını düşünen 15 (%5) katılımcı bulunmaktadır. Allah'a inanmayan katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcıların tamamında Allah inancının olması günümüzde toplumun her alanında yaygınlaştığı ve her kesim tarafından benimsendiği izlenimi yaratılmaya çalışılan “ateizmin” ilahiyat fakültesi öğrencilerinde benimsenmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte “deizmi” benimseyen öğrencilerin de bulunması kayda değerdir.

Şekil 7. Katılımcıların Allah İnançlarının oluşmasında etkili olan unsurlarla ilgili görüşleri

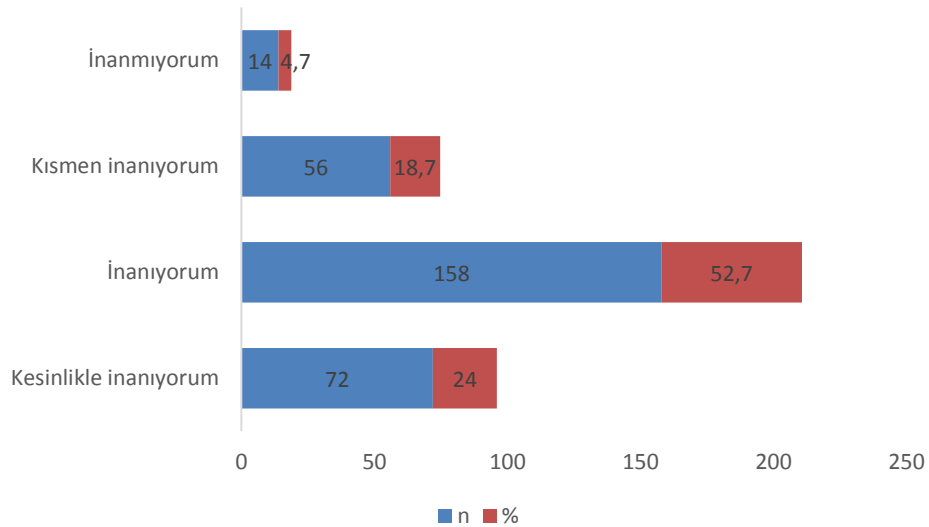
Şekle göre katılımcıların Allah İnançının oluşmasında en çok (n = 122, %40,7) aileleri ve çevreleri, sonra sırasıyla evren ve kâinat (n = 98, %32,7), okudukları kitaplar ve kişisel araştırmalar (n = 60, %20) ve kişisel dini tecrübeleri (n = 20, %6,7) etkili olmuştur. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin %20'sinin Allah inancını kişisel araştırmalar ve yaptığı okumalar sayesinde oluşturması çarpıcı bir sonuçtur. Tahkiki iman ve taklidi iman açısından duruma bakıldığında az sayıda öğrencinin yaptığı araştırmalar sonucu Allah inancını oluşturabilmesi tahkiki imanı oluşturabilmesi ile eşdeğer görülebilir.

Şekil 8. Katılımcıların Allah'ın varlığını iç dünyalarında hissetmeleri ile ilgili görüşleri

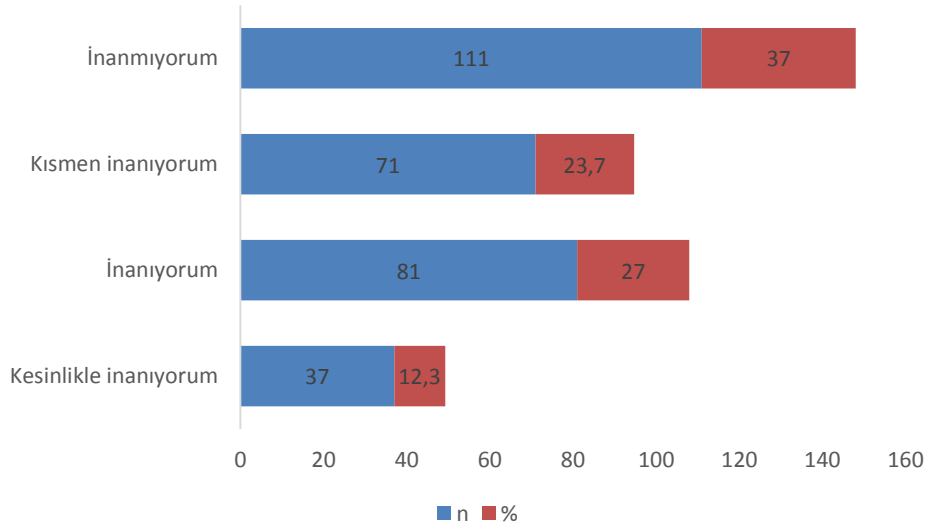
Şekle göre katılımcıların yarısından fazlası (n = 172, %57,3) Allah'ın varlığını her zaman hissetmektedir. Çoğu zaman hisseden 100 (%33,3), ara sıra hisseden 27 (%9) ve hissetmeyen 1 (%0,3) katılımcı bulunmaktadır. Öğrencilerin tamamına yakınının (%99,7) Allah'ın varlığını hissettiğini belirtmesi ilahiyat fakültelerindeki Allah inancının olması ile paralellik göstermektedir.

Şekil 9. Katılımcıların kıyamet gününde Allah'ın insanlara görünme durumuna yönelik görüşleri

Şekle göre katılımcıların yarısından fazlası (n = 158, %52,7) kıyamet gününde Allah'ın insanlara görüneceğine inanmakta, 72 kişi (%24) ise kesinlikle inanmaktadır. İnanmayan 14 (4,7), kısmen inanan 56 (%18,7) kişi bulunmaktadır. Bu durum ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ahiret hayatı ile ilgili farklı görüşler benimsediğini ortaya koymaktadır.

Şekil 10. Katılımcıların Kelime-i Şahadet getiren her bireyin cennete gireceğine inanma durumlarına yönelik görüşleri

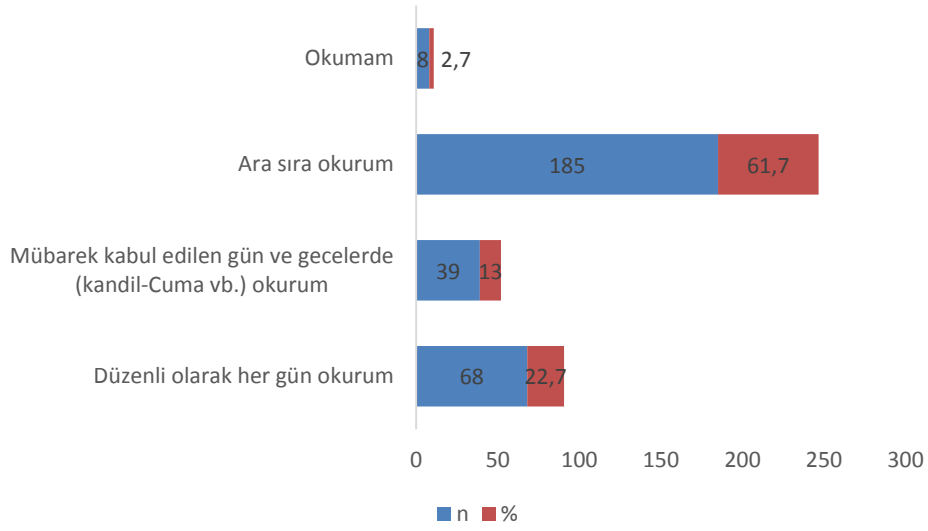

Şekle göre katılımcılar Kelime-i Şahadet getiren herkesin cennete gireceği görüşüne en çok (n = 111, %37) inanmamaktadır. İnanan 81 (%27), kesinlikle inanan 37 (%12,3) ve kısmen inanan 71 (%23,7) katılımcı bulunmaktadır. Bu durum ilahiyat fakültesi öğrencilerinin Kelime-i Şahadet getirmenin yeterli olmayacağı yani sadece dil ile ifade etmenin yetmeyeceği dolayısıyla davranışlarında, yaşam biçiminde de İslami şartlara uyması sonucu cennete girebileceğini belirtmişlerdir.

1.3. Katılımcıların Dini Davranış Boyutu Hakkındaki Görüşleri

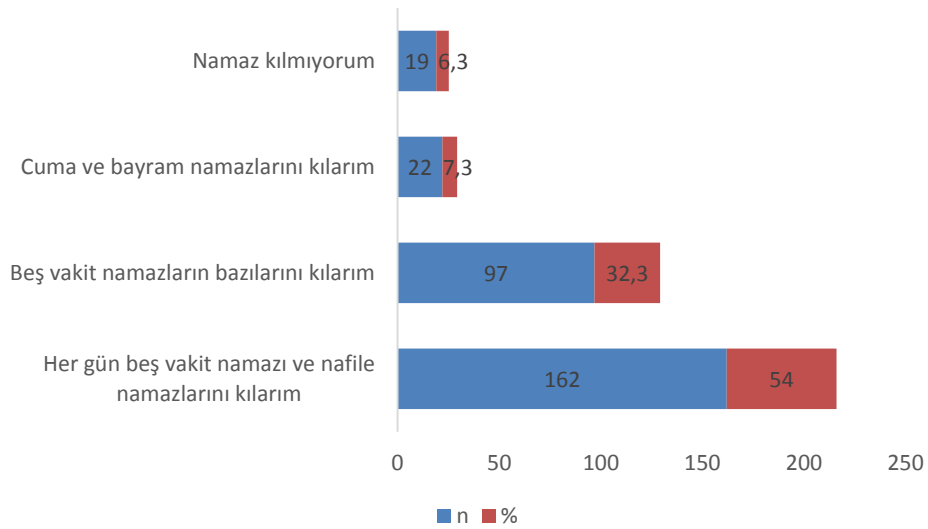
Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların görüşleri doğrultusunda; namaz kılmak, oruç tutmak, dua etmek, ibadethanelere gitmek ve dini eserleri okumak ile ilgili tutum ve görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların dini davranış boyutu hakkındaki görüşleri betimsel istatistikler (frekans, yüzde) yoluyla hesaplanmış ve grafikler aşağıda verilmiştir.

Şekil 11. Katılımcıların ne sıklıkla Kur'an-ı Kerim okuduklarına yönelik görüşleri

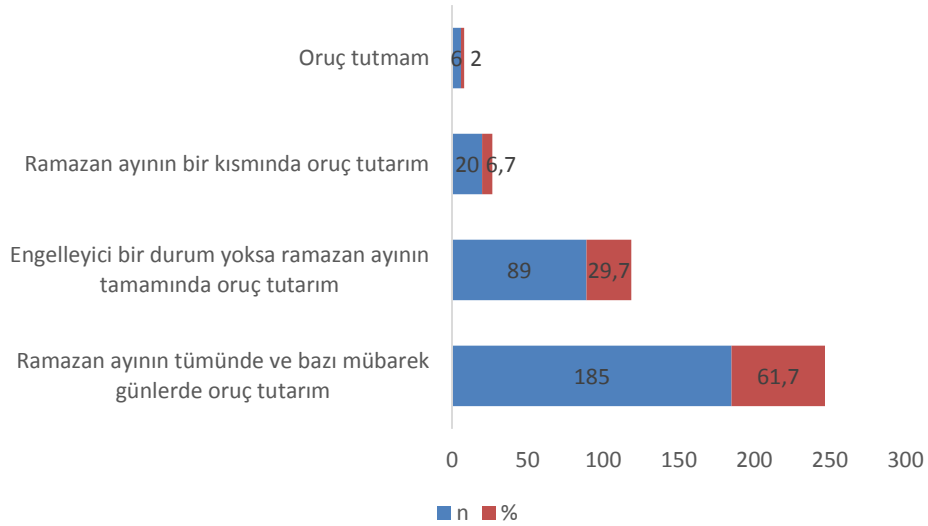
Şekle göre katılımcılar en çok (n = 185, %61,7) ara sıra Kur'an-ı Kerim okumaktadır. Her gün okuyan 68 (%22,7), mübarek gün ve gecelerde okuyan 39 (%13) ve okumayan 8 (%2,7) kişi bulunmaktadır. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin bir kısmının (%2,7) İslam Dini'nin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i okumaması ilginç bir sonuçtur. Ayrıca öğrencilerin büyük bir bölümünün de (%74,7) düzenli olarak okumadığını belirtmesi büyük bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir.

Şekil 12. Katılımcıların ne sıklıkla namaz kıldıklarına yönelik görüşleri

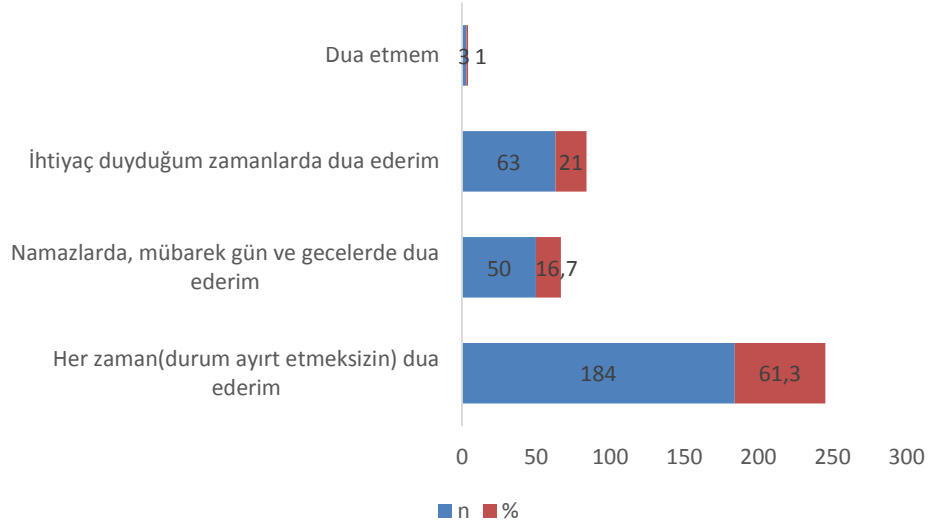
Şekle göre katılımcıların yarıdan fazlası (n = 162, %54) her gün beş vakit namazı ve nafil namazlarını kılmaktadır. Beş vakit namazdan bazılarını kılan 97 (%32,3), Cuma ve bayram namazlarını kılan 22 (%7,3) ve kılmayan 19 (%6,3) kişi bulunmaktadır. Öğrencilerin yarısına yakınının (%46) düzenli olarak namaz kılmadıkları belirtmiş olmaları çok vahim bir durumdur. İslam dini namazı dinin direği olarak görmesine rağmen ilahiyat fakültesinde öğrenim gören ve mezun olduktan sonraki hayatında bu mesleği icra edecekleri varsayılan öğrencilerin bir kısmının namaz kılmadıklarını ifade etmeleri çok ciddi ve üzerinde durulması gereken bir problemdir.

Şekil 13. Katılımcıların ne sıklıkla oruç tuttuklarına yönelik görüşleri

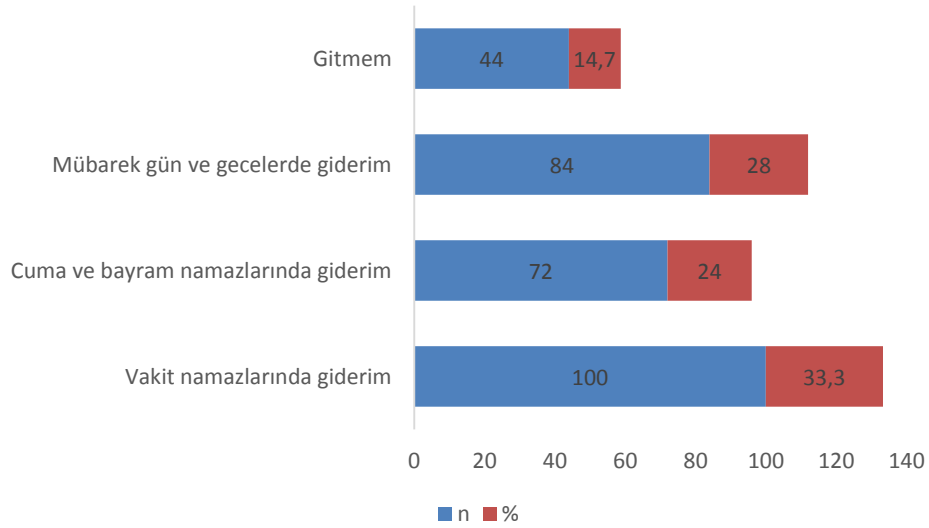
Şekle göre katılımcıların çoğunluğu (n = 185, %61,7) Ramazan Ayı'nın tümünde ve bazı mübarek günlerde oruç tutmaktadır. Engelleyici bir durum olmaması durumunda Ramazan Ayı'nın tamamında oruç tutan 89 (%29,7), Ramazan Ayının bir kısmında oruç tutan 20 (%6,7) ve oruç tutmayan 6 (%2) kişi bulunmaktadır. Kur'an'da açık bir şekilde farz kılınmasına rağmen ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin bir kısmının (%8,7) oruç tutmadıklarını veya ramazan ayının bir kısmında oruç tuttıklarını belirtmeleri kayda değer bir sonuçtur.

Şekil 14. Katılımcıların ne sıklıkla dua ettiklerine yönelik görüşleri

Şekle göre katılımcıların büyük çoğunluğu (n = 185, %61,3) her zaman dua ettiğini ifade etmiştir. Namazlarda, mübarek gün ve gecelerde dua eden 50 (%16,7), ihtiyaç duyduğu zamanlarda dua eden 63 (%21) katılımcı bulunurken dua etmediğini ifade eden 3 (%1) kişi bulunmaktadır.

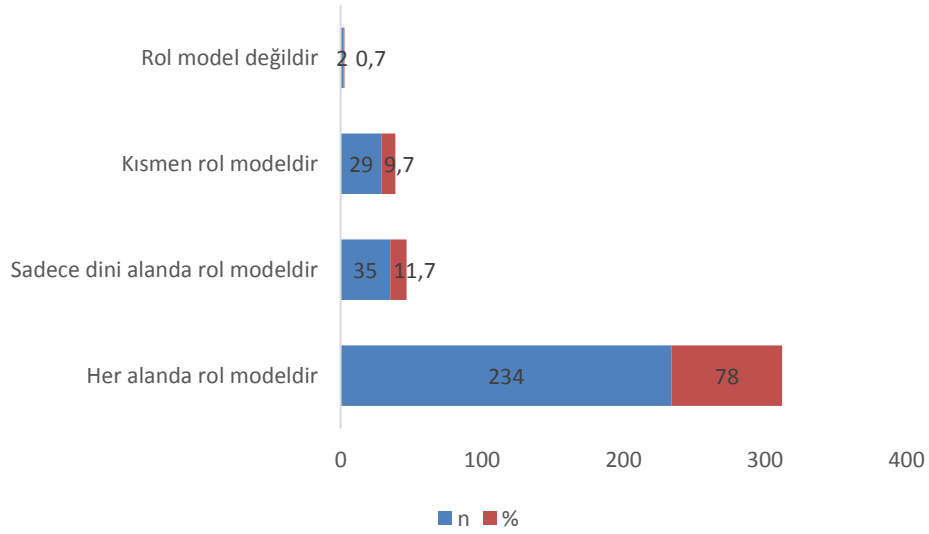
Şekil 15: Katılımcıların cami ya da mescitlere gitme sıklıkları hakkındaki görüşleri

Şekle göre katılımcılar en çok (n = 100, %33,3) vakit namazlarında daha sonra (n = 84, %28) mübarek gün ve gecelerde cami ya da mescitlere gitmektedir. Cuma ve bayram namazlarında 72 (%24) kişi giderken gitmediğini ifade eden 44

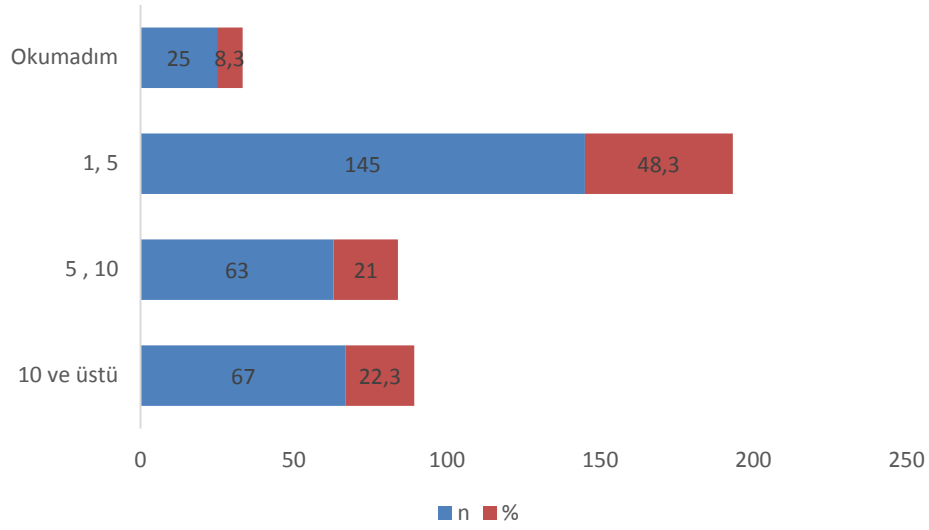
(%14,7) kişi bulunmaktadır. Öğrencilerin yarısına yakınının (%42,7) İslam Dini'nde oldukça önemli bir yeri olan ibadethanelere (cami ve mescitler) gitmediğini veya mübarek gecelerde gittiğini belirtmiş olmaları ciddi bir durumdur ve cami ve mescitlere öğrencilerin neden gitmedikleri araştırılarak ortaya konulmalı ve bu problem çözüme kavuşturulmalıdır.

Şekil 15. Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatlarının her alanında kendileri için rol model olma durumlarına yönelik görüşleri

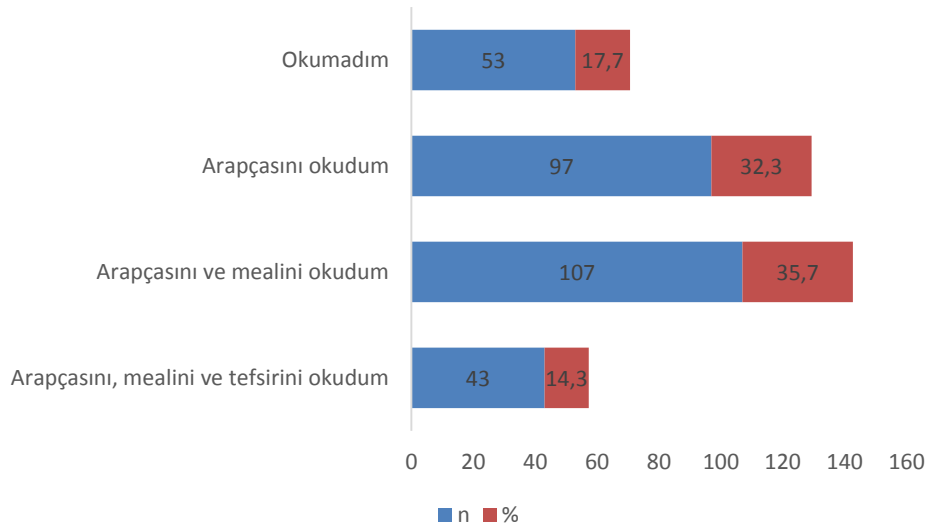
Şekle göre katılımcıların büyük çoğunluğu (n = 234, %78) Hz. Muhammed'i hayatlarının her alanında rol model olarak görmektedir. Sadece dini alanda rol model olarak gören (n = 35, %11,7), kısmen rol model gören 29 (%9,7) kişi; rol model görmeyen 2 (%0,7) kişi bulunmaktadır. Hz. Muhammed üzerine yapılan tartışmalar, karalama kampanyaları (karikatür krizi) vb. yapılan birçok olumsuz haber ve Hz. Muhammed şahsında yaratılmaya çalışılan yanlış algı operasyonlarına karşı öğrencilerin tamamına yakını (%99,3) Hz. Muhammed'i kendisine rol model olarak görmektedir.

Şekil 16. Katılımcıların okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitap okuma durumlarına yönelik görüşleri

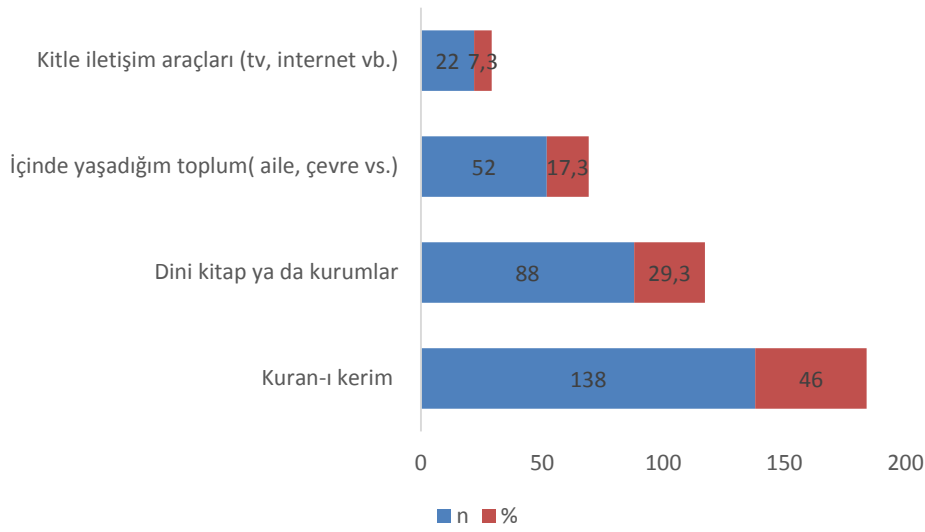
Şekle göre katılımcılar Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili ders kitapları dışında en çok (n = 145, %48,3) 1-5 kitap okuduklarını ifade etmişlerdir. 10 ve üstü kitap okuyan 67 (%22,3), 5-10 arası kitap okuyan 63 (%21) kişi; hiç kitap okumayan 25 (%8,3) kişi bulunmaktadır.

Şekil 17. Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okuma durumlarına yönelik görüşleri

Şekle göre katılımcılar en çok (n = 107, %35,7) Kuran-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini, daha sonra (n = 97, %32,3) Arapçasını okuduklarını ifade etmişlerdir. Arapçasını, mealini ve tefsirini okuduğunu ifade eden 43 (%14,3) kişi bulunurken, okumadığını ifade eden 53 (%17,7) kişi bulunmaktadır. Bu durum Kuran'ın anlaşılması noktasında öğrencilerin gereken önemi vermediklerini göstermiştir. İlahiyat fakültelerinde öğrencilerin çok az bir kısmı (%14,3) İslam Dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı anlamak için okudukları görülmüştür.

Şekil 18. Katılımcıların dini bilgilerini öğrendikleri kaynaklar hakkındaki görüşleri

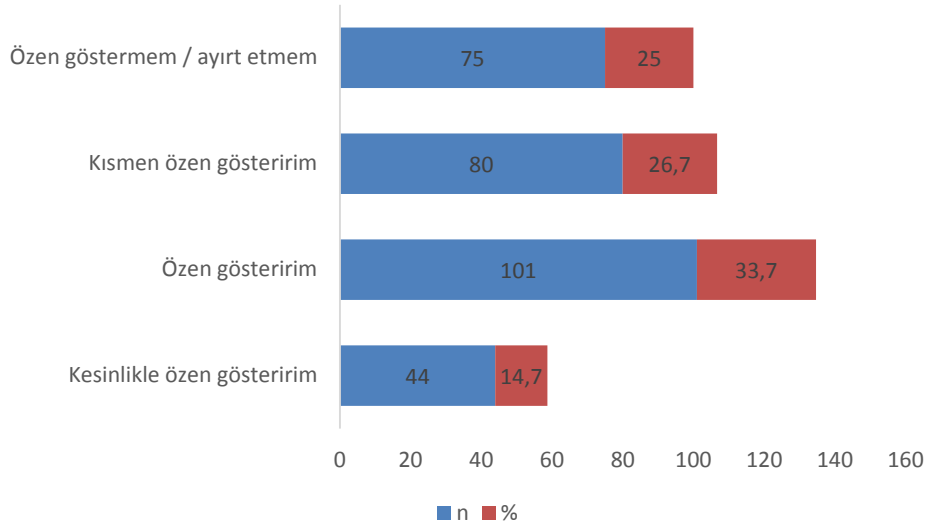

Katılımcılar dini bilgilerini en çok (n = 138, %46) Kuran-ı Kerim'den daha sonra (n = 88, %29,3) dini kitaplar ya da kurumlardan öğrenmektedir. İçinde yaşadığı toplumdan öğrenen 52 (%17,3), kitle iletişim araçlarından öğrenen 22 (%7,3) kişi bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim dışındaki dini kitap ve kurumların din eğitiminde hala aktif bir rol aldığı söylenebilir. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin yarısından fazlasının İslam'ın temel bilgi kaynağı olan Kuran-ı Kerim'i dini bilgilerinin kaynağı olarak belirtmemiş olmaları dikkate değer bir sonuçtur.

1.4. Katılımcıların Sosyal Yapı Hakkındaki Görüşleri

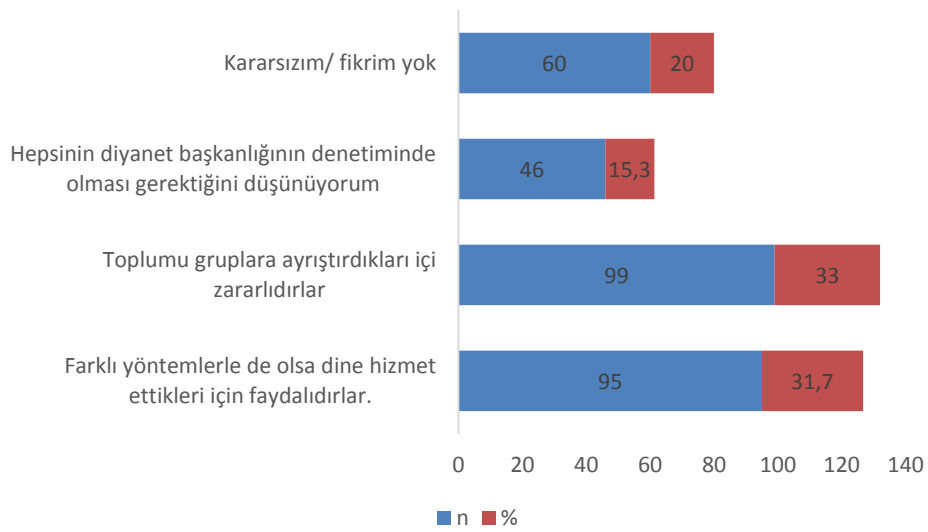
Araştırmamızın bu bölümünde katılımcıların görüşleri doğrultusunda; sosyal ilişkileri, dini grupların varlıkları ve dinin siyasal yapısı ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların sosyal yapı hakkındaki görüşleri betimsel istatistikler (frekans, yüzde) yoluyla hesaplanmış ve grafikler aşağıda verilmiştir.

Şekil 19. Katılımcıların günlük işlerinde (sosyal, ticari vs.) etkileşim içerisinde oldukları insanların dindar olmasına özen gösterme durumlarına yönelik görüşleri

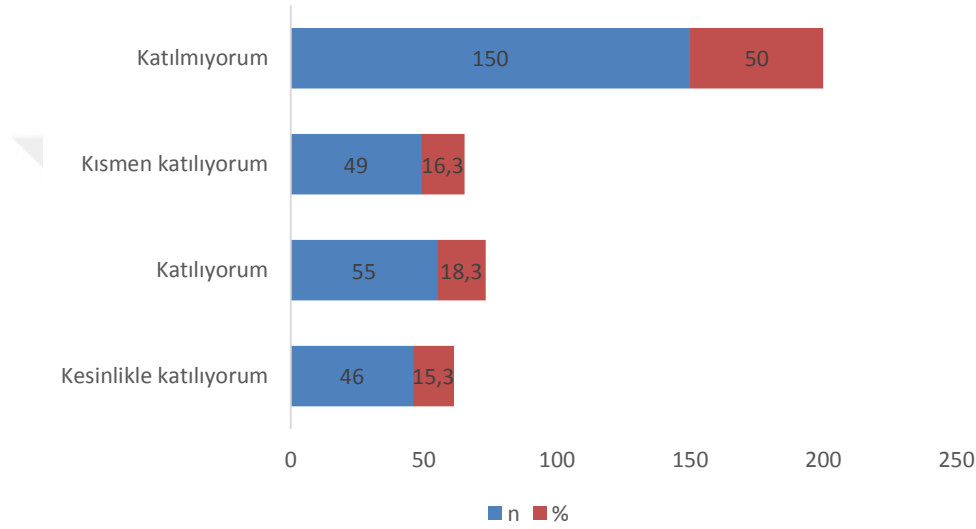
Şekle göre katılımcılar en çok (n = 101, %33,7) etkileşim içinde oldukları kişilerin dindar olmasına özen göstermektedir. Kısmen özen gösteren 80 (%26,7), kesinlikle özen gösteren 44 (%14,7) kişi; özen göstermeyen 75 (%25) kişi bulunmaktadır.

Şekil 20. Katılımcıların dini grupların (tarikat, cemaat vb.) varlığı konusundaki görüşleri

Şekle göre katılımcılar en çok (n = 99, %33) dini grupların toplumu ayırdıkları için zararlı olduklarını düşünmektedirler. Daha sonra sırasıyla (n = 95, %31,7) farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettikleri için faydalı olduklarını, 60 (%20) kişi kararsız olduğunu ve 46 (%15,3) kişi hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiğini düşünmektedir.

Şekil 21. Katılımcıların Hıristiyanlık dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam dünyasında halifelik sistemine ihtiyaca yönelik görüşleri

Şekle göre katılımcıların yarısı (n = 150, %50) İslam dünyasında halifelik sistemine ihtiyaç olması görüşüne katılmamakta, 55 (%18,3) kişi katılmakta, 46 (%15,3) kesinlikle katılmakta ve 49 (%16,3) kişi ise kısmen katılmaktadır.

2. CİNSİYETE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

İslam Dini eğitim ve öğretim bağlamında kadınlar ve erkekler arasındaki dini ve coğrafi sınırları kaldırdığı gibi cinsiyete dayalı sınırları da ortadan kaldırmıştır(Köylü; Gözütok, 2017; 405).

Yapılan araştırmanın bu bölümde katılımcıların dini tutum ile ilgili görüşlerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak amacıyla çapraz tablolar oluşturulmuş ve ki-kare testi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların görüşlerinin cinsiyetlerine göre özet Ki-kare testi sonuçları

Madde	Ki-	sd	P
İlahiyat fakültesini tercih etme sebebiniz aşağıdakilerden hangisidir?	15.34	3	.002
İlahiyat fakültelerinde karma eğitim olmalı mıdır?	10.83	3	.013
İlahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılıyor musunuz?	5.75	3	.124
İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	4.26	3	.235
İlahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğuna katılıyor musunuz?	9.94	3	.019
Allah'ın varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?	6.34	2	.042
Allah inancınızın oluşmasında aşağıdaki unsurlardan hangileri ekili olmuştur?	.02	3	.999
*Allah'ın varlığını iç dünyanızda ne sıklıkla hissedersiniz?			
Kıyamet gününde Allah'ın insanlara görüneceğine inanıyor musunuz?	1.93	3	.587
Kelimeyi Şahadet getiren her bireyin cennete gireceğine inanıyor musunuz?	14.61	3	.002
*Ne sıklıkla Kur'an-ı Kerim okuyorsunuz?			
Ne sıklıkla namaz kılarıyorsunuz?	27.03	3	.000
* Ne sıklıkla oruç tutarsınız?			
*Ne sıklıkla dua edersiniz?			
Ne sıklıkla cami ya da mescitlere gidersiniz?	71.39	3	.000
*Hz. Muhammed hayatınızın her alanında sizin için rol model midir?			
Okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatıyla ilgili kitap okudunuz mu?	1.44	3	.696
Kuran-ı kerimi Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okudunuz mu?	8.37	3	.039
Dini bilgilerinizi hangi kaynaklardan öğrenirsiniz?	1.79	3	.617
Günlük ilişkilerinizde(sosyal-ticari vs.) etkileşim içerisinde olduğunuz insanların dindar olmasına özen gösterir misiniz?	1.51	3	.68
Dini grupların (tarikât, cemaat vb.) varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?	19.87	3	.000

Hıristiyanlık dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam dünyasında da halifelik sistemine ihtiyaç 6.45 3 .092 olduğuna katılıyor musunuz?

*: Bu maddelerde beklenen değeri 5'ten küçük %20'nin üstünde hücre bulunduğu için ki-kare testi yapılamamıştır.

Tablo incelendiğinde, 9 maddede cinsiyete göre farklılık olduğu görülmektedir (p <0.05). Farklılık olan maddelerle ilgili ki-kare testi sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Cinsiyete Göre Yüksek Öğrenim İle İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyet dağılımına göre yükseköğrenimi tercih sebeplerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; yükseköğrenimin tercih sebebi, eğitim ortamı ve yükseköğrenimin niteliği ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 3. Cinsiyete göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Kendi iradem ve isteğim	n	107	78	185
	%	72.8	51.3	61.9
Aile ve çevre baskısı	n	18	27	45
	%	12.2	17.8	15.1
Ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması	n	19	40	59
	%	12.9	26.3	19.7
Diğer	n	3	7	10
	%	2	4.6	3.3
Toplam	n	147	152	299
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.34 \quad sd = 3 \quad p = .002$$

Tabloya göre, kadınların %72,8'i, erkeklerin %51,3'ü kendi irade ve istekleriyle; kadınların %12,2'si, erkeklerin %17,8'i aile ve çevre baskısıyla; kadınların %12,9'u, erkeklerin %26,3'ü ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması nedeniyle; kadınların %2'si, erkeklerin %4,6'sı diğer nedenlerle ilahiyat fakültesini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar kendi istekleri ile erkeklere göre daha fazla oranda ilahiyat fakültesine gelirken, erkekler diğer tercihlerde kadınlara göre daha fazla oranda işaretleme yapmışlardır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.34$, $p < 0.05$]. Kadınların ilahiyat fakültelerini kendi istekleri ile tercih ederken; erkekler ekonomik unsurlar için daha yüksek oranda tercih etmektedirler.

Tablo 4. Cinsiyete göre ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olmasına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Kesinlikle olmalıdır	n	31	37	68
	%	21.1	24.2	22.7
Olmalıdır	n	32	53	85
	%	21.8	34.6	28.3
Olmamalıdır	n	63	40	103
	%	42.9	26.1	34.3
Kararsızım	n	21	23	44
	%	14.3	15	14.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 10.83 \quad sd = 3 \quad p = .002$$

Tabloya göre, kadınların %21,1'i, erkeklerin %24,2'si karma eğitimin kesinlikle olması gerektiğini düşünmektedir. Kadınların %21,8'i erkeklerin %34,6'sı olması gerektiği şeklinde düşünmektedir. Kadınların %42,9'u, erkeklerin %26,1'i karma eğitim olmaması gerektiğini; kadınların %14,3'ü, erkeklerin %15'i kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 10.83$, $p < 0.05$]. Kadınların karma

eğitim olmamalı, erkeklerin ise karma eğitim olmalı yönünde görüş belirttikleri ifade edilebilir.

Tablo 5. *Cinsiyete göre ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olmasına katılmalarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları*

		Kadın	Erkek	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	n	9	11	20
	%	6.1	7.2	6.7
Katılıyorum	n	29	20	49
	%	19.7	13.1	16.3
Kısmen katılıyorum	n	67	53	120
	%	45.6	34.6	40
Katılmıyorum	n	42	69	111
	%	28.6	45.1	37
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 9.94 \quad sd = 3 \quad p = .019$$

Tabloya göre, kadınların %6,1'i, erkeklerin %7,2'si ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğuna kesinlikle katılırken; kadınların %19,7'si, erkeklerin 13,1'i katılmakta; kadınların %45,6'sı, erkeklerin 34,6'sı kısmen katılmakta; kadınların %28,6'sı, erkeklerin %45,1'i katılmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 9.94$, $p < 0.05$]. Kadınlar erkeklere göre ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşıladığını, erkekler ise kadınlara göre daha çok ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılamadığını ifade etmişlerdir.

2.2.Cinsiyete Göre İnanç Boyutu ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyet dağılımına göre inanç boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcılar arasında Allah İnancı ve

Ahiret İnancı ile ilgili tutumlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 6. Cinsiyete göre Allah'ın varlığı konusundaki görüşlerinin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyorum	n	131	123	254
	%	89.1	80.4	84.7
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat cevap aradığım bazı hususlar var	n	13	18	31
	%	8.8	11.8	10.3
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat evrene müdahale ettiğini düşünmüyorum	n	3	12	15
	%	2	7.8	5
Allah'ın varlığına inanmıyorum	%	0	0	0
	n	0	0	0
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 6.34 \quad sd = 2 \quad p = .042$$

Tabloya göre, kadınların %89,1'i, erkeklerin %80,4'ü Allah'ın varlığına kesin olarak inanmakta; kadınların %8,8'i, erkeklerin %11,8'i Allah'ın varlığına inanmakta

fakat cevap aradığı bazı sorular bulunmakta; kadınların %2'si, erkeklerin %7,8'i Allah'ın varlığına inanmakta fakat evrene müdahale ettiğini düşünmemektedir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 6.34, p < 0.05$]. Kadınların erkeklere göre daha fazla Allah'ın varlığına kesin olarak inandıklarını ifade ettikleri ifade edilebilir.

Tablo 7. *Cinsiyete göre Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine inanmalarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo (ki-kare testi) sonuçları*

		Kadın	Erkek	Toplam
Kesinlikle inanıyorum	n	13	24	37
	%	8.8	15.7	12.3
İnanıyorum	n	35	46	81
	%	23.8	30.1	27
Kısmen inanıyorum	n	29	42	71
	%	19.7	27.5	23.7
İnanmıyorum	n	70	41	111
	%	47.6	26.8	37
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 9.94 \quad sd = 3 \quad p = .019$$

Tabloya göre, kadınların %8,8'i, erkeklerin %15,7'si Kelime-i Şahadet getiren herkesin Cennet'e gireceğine kesinlikle inanmakta; kadınların %23,8'i, erkeklerin %30,1'i inanmakta; kadınların %19,7'si, erkeklerin 27,5'i kısmen inanmakta; kadınların %47,6'sı, erkeklerin %26,8'i inanmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.34, p < 0.05$]. Erkekler kadınlara göre daha fazla oranda Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine inanırken, kadınlar da erkeklere göre daha fazla oranda inanmamaktadır.

2.3.Cinsiyete Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyet dağılımına göre davranış boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcılar arasında namaz

kılma, cami ya da mescitlere gitme ve kuran okuma tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 8. *Cinsiyete göre namaz kılma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları*

		Kadın	Erkek	Toplam
Her gün beş vakit namazı ve nafile namazları kılarım	n	91	71	162
	%	61.9	46.4	54
Beş vakit namazların bazılarını kılarım	n	50	47	97
	%	34	30.7	32.3
Cuma ve bayram namazlarını kılarım	n	0	22	22
	%	0	14.4	7.3
Namaz kılmıyorum	n	6	13	19
	%	4.1	8.5	6.3
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 27.03 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, kadınların %61,9'u, erkeklerin %46,4'ü her gün beş vakit namazı ve nafile namazları kılariken; kadınların %34'ü, erkeklerin 30,7'si beş vakit namazların bazılarını kılmakta; kadınların hiçbiri, erkeklerin %14,4'ü Cuma ve bayram namazlarını kılmakta; kadınların %4,1'i, erkeklerin %8,5'i namaz kılmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 27.03$, $p < 0.05$]. Kadınlar erkeklere göre daha fazla oranda beş vakit ve nafile namazları kılariken, erkekler kadınlara göre daha fazla oranda Cuma ve bayram namazı kılmaktadır. Ayrıca namaz kılmayanlarda da erkeklerin oranı daha fazladır.

Tablo 9. Cinsiyete göre cami ya da mescitlere gitme sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Vakit namazlarında giderim	n	52	48	100
	%	35.4	31.4	33.3
Cuma ve bayram namazlarında giderim	n	6	66	72
	%	4.1	43.1	24
Mübarek gün ve gecelerde giderim	n	62	22	84
	%	42.2	14.4	28
Gitmem	n	27	17	44
	%	18.4	11.1	14.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 71.39 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, kadınların %35,4'ü, erkeklerin %31,4'ü cami ya da mescitlere vakit namazlarında; kadınların %4,1'i, erkeklerin %43,1'i Cuma ve bayram namazlarında; kadınların %42,2'si, erkeklerin %14,4'ü mübarek gün ve gecelerde gitmektedir. Kadınların %18,4'ü, erkeklerin %11,1'i gitmemektedir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 71.39$, $p < 0.05$]. Cuma ve bayram namazlarında erkekler daha çok oranda giderken, mübarek gün ve gecelerde kadınlar daha fazla oranda gitmektedir. Ayrıca kadınlar erkeklere göre daha fazla oranda gitmemektedir.

Hız. Muhammed (s.a.v.)kadınların mutlaka mescitlere gitmelerini emir buyurup kadınların aktif bir şekilde mescitlere katılımını sağlamasına rağmen; ne yazık ki hemen sonraki dönemlerde kadınların mescitlere gitmelerine izin

verilmemiştir(Gözütok, 2012; 47). Maalesef bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Tablo 10. Cinsiyete göre Kur'an-ı Kerim'i Arapçası, mealı ve tefsiri ile baştan sona kadar okumaya ilişkin görüşlerin ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Arapçasını, mealini ve tefsirini okudum	n	15	28	43
	%	10.2	18.3	14.3
Arapçasını ve mealini okudum	n	63	44	107
	%	42.9	28.8	35.7
Arapçasını okudum	n	46	51	97
	%	31.3	33.3	32.3
Okumadım	n	23	30	53
	%	15.6	19.6	17.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 8.37 \quad sd = 3 \quad p = .039$$

Tabloya göre, kadınların %10,2'si, erkeklerin %18,3'ü Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini; kadınların %42,9'u, erkeklerin %28,8'i Arapçasını ve mealini; kadınların %31,3'ü, erkeklerin %33,3'ü Arapçasını okuduğunu ifade etmiştir. Kadınların %15,6'sı, erkeklerin %19,6'sı okumamıştır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.34, p < 0.05$]. Erkekler kadınlara göre Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini daha fazla oranda okurken; kadınlar erkeklere göre daha fazla oranda Kuran-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini okumuştur. Okumama oranında ise erkeklerin oranı daha fazladır.

2.4.Cinsiyete Göre Sosyal Yapı ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyet dağılımına göre sosyal yapıya ilişkin görüşleri incelendiğinde; dini grupların varlığı ile ilgili tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 11. *Cinsiyete göre dini grupların (tarikat, cemaat vb.) varlığı konusundaki görüşlerin ki-kare testi sonuçları*

		Kadın	Erkek	Toplam
Farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettikleri için faydalıdırlar	n	46	49	95
	%	31.3	32	31.7
Toplumu gruplara ayırdıkları için zararlıdırlar	n	36	63	99
	%	24.5	41.2	33
Hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiğini düşünüyorum	n	35	11	46
	%	23.8	7.2	15.3
Kararsızım/ fikrim yok	n	30	30	60
	%	20.4	19.6	20
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 19.87 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, kadınların %31,3'ü, erkeklerin %32'si dini grupları (tarikat, cemaat vb.) faydalı bulurken; kadınların %24,5'i, erkeklerin %41,2'si zararlı bulmaktadır. Kadınların %23,8'i, erkeklerin %7,2'si hepsinin diyanetin denetiminde olması gerektiğini düşünmekte iken kadınların %20,4'ü, erkeklerin %19,6'sı

kararsızdır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 19.87, p < 0.05$]. Dini grupların yararlı olduğunu düşünenlerin oranları kadın ve erkeklerde birbirine yakın iken, zararlı olduğunu düşünenlerde erkeklerin oranı kadınlara göre daha yüksektir. Hepsinin diyanet tarafından denetlenmesi gerektiğini düşünenlerde kadınların oranı erkeklerden daha fazla iken, kararsız olanlarda ise yine kadınların ve erkeklerin oranları birbirine yakındır.

3. MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜNE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Katılımcıların görüşlerinin okul türlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak amacıyla çapraz tablolar oluşturulmuş ve ki-kare testi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların görüşlerinin okul türlerine göre özet Ki-kare testi sonuçları

Madde	Ki-	sd	P
İlahiyat fakültesini tercih etme sebebiniz aşağıdakilerden hangisidir?	24.06	3	.000
İlahiyat fakültelerinde karma eğitim olmalı mıdır?	15.43	3	.001
İlahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılıyor musunuz?	11.68	3	.009
İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	9.71	3	.021
İlahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğuna katılıyor musunuz?	4.05	3	.256
Allah'ın varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?	19.18	2	.000
Allah İncancınızın oluşmasında aşağıdaki unsurlardan hangileri ekili olmuştur?	15.12	3	.002
*Allah'ın varlığını iç dünyanızda ne sıklıkla hissedersiniz?			
Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine inanıyor musunuz?	10.06	3	.018

Kelime-i Şahadet getiren her bireyin cennete gireceğine inanıyor musunuz?	15.62	3	.001
Ne sıklıkla Kuran-ı Kerim okuyorsunuz?	27.07	3	.000
Ne sıklıkla namaz kılarıyorsunuz?	28.39	3	.000
* Ne sıklıkla oruç tutarsınız?			
* Ne sıklıkla dua edersiniz?			
Ne sıklıkla cami ya da mescitlere gidersiniz?	3.20	3	.361
* Hz. Muhammed hayatınızın her alanında sizin için rol model midir?			
Okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitap okudunuz mu?	24.79	3	.000
Kuran-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okudunuz mu?	13.16	3	.004
Dini bilgilerinizi hangi kaynaklardan öğrenirsiniz?	9.66	3	.022
Günlük ilişkilerinizde (sosyal-ticari vs.) etkileşim içerisinde olduğunuz insanların dindar olmasına özen gösterir misiniz?	15.52	3	.001
Dini grupların (tarikat, cemaat vb.) varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?	19.11	3	.000
Hristiyanlık Dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam Dünyasında da halifelik sistemine ihtiyaç olduğuna katılıyor musunuz?	9.40	3	.024

*: Bu maddelerde beklenen değeri 5'ten küçük %20'nin üstünde hücre bulunduğu için ki-kare testi yapılamamıştır.

Tablo incelendiğinde, 16 maddede okul türüne göre farklılık olduğu görülmektedir (p <0.05). Farklılık olan maddelerle ilgili ki-kare testi sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

3.1.Mezun Olunan Lise Türüne Göre Yüksek Öğrenim ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde, katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre yükseköğrenimi tercih sebeplerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; yükseköğrenimi tercih sebepleri, yükseköğrenimin eğitim ortamı, yükseköğrenimin ders içeriği ve yükseköğrenimin niteliği ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 13. Okul türüne göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kendi iradem ve isteğim	n	108	77	185
	%	74	50.3	61.9
Aile ve çevre baskısı	n	20	25	45
	%	13.7	16.3	15.1
Ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması	n	13	46	59
	%	8.9	30.1	19.7
Diğer	n	5	5	10
	%	3.4	3.3	3.3
Toplam	n	146	153	299
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 24.06 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, ilahiyat fakültelerini; imam hatip lisesi mezunlarının %74'ü, diğer lise mezunlarının %50,3'ü kendi iradesi ve isteği ile; imam hatip lisesi mezunlarının %13,7'si, diğer lise mezunlarının %16,3'ü aile ve çevre baskısı ile; imam hatip lisesi mezunlarının %8,9'u, diğer lise mezunlarının %30,1'i ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması nedeni ile; imam hatip lisesi mezunlarının %3,4'ü, diğer lise mezunlarının %3,3'ü diğer nedenlerle ilahiyat fakültesini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 24.06$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda ilahiyat fakültesini kendi iradesi ve isteği ile tercih ettiklerini ifade ederken; diğer seçeneğini işaretleme konusunda iki okul türü de benzer oranda tercihte bulunmuştur. Aile ve çevre baskısı ile ekonomik unsurlar konularında diğer lise mezunları imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda tercihte bulunmuşlardır.

Tablo 14. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olmasına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle olmalıdır	n	26	2	68
	%	17.7	27.5	22.7
Olmalıdır	n	32	53	85
	%	21.8	34.6	28.3
Olmamalıdır	n	63	40	103
	%	42.9	26.1	34.3
Kararsızım	n	26	18	44
	%	17.7	11.8	14.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.43 \quad sd = 3 \quad p = .001$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %17,7'si, diğer lise mezunlarının %27,5'i ilahiyat fakültelerinde karma eğitimin kesinlikle olması gerektiğini; imam hatip lisesi mezunlarının %21,8'i, diğer lise mezunlarının %34,6'sı olması gerektiğini; imam hatip lisesi mezunlarının %42,9'u, diğer lise mezunlarının %26,1'i olmaması gerektiğini düşünmektedir. İmam hatip lisesi mezunlarının %17,7'si, diğer lise mezunlarının %11,8'i ise kararsızdır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.43, p < 0.05$]. Diğer lise mezunları ilahiyat fakültelerinde karma eğitim olması gerektiğini, imam hatip lisesi mezunları ise karma eğitim olmaması gerektiğini daha fazla oranda düşünmektedir.

Tablo 15. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	n	14	5	19
	%	9.5	3.3	6.3
Katılıyorum	n	17	27	44
	%	11.6	17.6	14.7
Kısmen katılıyorum	n	66	51	117
	%	44.9	33.3	39
Katılmıyorum	n	50	70	120
	%	34	45.8	40
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 11.68 \quad sd = 3 \quad p = .009$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %9,5'i, diğer lise mezunlarının %3,3'ü ilahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna kesinlikle katıldığını; imam hatip lisesi mezunlarının %11,6'sı, diğer lise mezunlarının %17,6'sı katıldığını; imam hatip lisesi mezunlarının %44,9'u, diğer lise mezunlarının %33,3'ü kısmen katıldığını ifade etmiştir. Katılmayanlar imam hatip lisesi mezunlarında %34, diğer lise mezunlarında ise %45,8'dir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 11.68$, $p < 0.05$]. Görüşe kesinlikle katılanlarda ve kısmen katılanlarda imam hatip lisesi mezunları, katılanlarda ve katılmayanlarda ise diğer lise mezunları daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

Tablo 16. Okul türüne göre ilahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusundaki görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle olmalıdır	n	79	98	177
	%	53.7	64.1	59
Olmalıdır	n	41	44	85
	%	27.9	28.8	28.3
Olmamalıdır	n	12	7	19
	%	8.2	4.6	6.3
Kararsızım	n	15	4	19
	%	10.2	2.6	6.3
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 9.71 \quad sd = 3 \quad p = .021$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %53,7'si, diğer lise mezunlarının %64,1'i ilahiyat fakültelerinde felsefe ve din bilimleri derslerinin kesinlikle olması gerektiğini; imam hatip lisesi mezunlarının %27,9'u, diğer lise mezunlarının %28,8'i olması gerektiğini; imam hatip lisesi mezunlarının %8,2'si, diğer lise mezunlarının %4,6'sı olmaması gerektiğini düşünmektedir. İmam hatip lisesi mezunlarının %10,2'si, diğer lise mezunlarının %2,6'sı kararsızdırlar. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 9.71$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları derslerin gerekli olması ve olması yönünde, diğer lise mezunları ise kesinlikle gerekli olması ve olması yönünde daha fazla oranda görüş belirtmişlerdir.

3.2. Mezun Olunan Lise Türüne Göre İnanç Boyutu ile İlgili Görüşler

Araştırmamızın bu bölümünde katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre inanç boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; Allah'ın varlığı, Allah inancının oluşması ve ahiret inancı ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 17. Okul türüne göre Allah'ın varlığı konusunda görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyorum	n	138	116	254
	%	93.9	75.8	84.7
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat cevap aradığım bazı hususlar var	n	7	24	31
	%	4.8	15.7	10.3
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat evrene müdahale ettiğini düşünmüyorum	n	2	13	15
	%	1.4	8.5	5
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 19.18 \quad sd = 2 \quad p = .000$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %93,9'u, diğer lise mezunlarının %75,8'i Allah'ın varlığına kesin olarak inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %4,8'i, diğer lise mezunlarının %15,7'si Allah'ın varlığına inanmakta fakat cevap aradığı bazı sorular bulunmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %1,4'ü, diğer lise mezunlarının %8,5'i Allah'ın varlığına inanmakta fakat evrene müdahale ettiğini düşünmemektedir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın cinsiyete göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 19.18$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Allah'ın varlığına kesin olarak inanma konusunda daha fazla oranda katılım gösterirken, diğer lise mezunları Allah'a inanmakla birlikte bazı soruları

olma ve Allah'ın evrene müdahale etmediğini düşünme konularında daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

Tablo 18. Okul türüne göre Allah İnancının oluşmasında etkili olan unsurlara ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Okuduğum kitaplar ve kişisel araştırmalar	n	39	21	60
	%	26.5	13.7	20
Ailem Ve çevrem	n	60	62	122
	%	40.8	40.5	40.7
Kişisel dini tecrübelerim (katıldığım bazı grup faaliyetleri)	n	13	7	20
	%	8.8	4.6	6.7
Evren ve kâinat	n	35	63	98
	%	23.8	41.2	32.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.12 \quad sd = 3 \quad p = .002$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %26,5'i, diğer lise mezunlarının %13,7'si Allah İnancının oluşmasında okuduğu kitapların ve kişisel araştırmalarının etkili olduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %40,8'i, diğer lise mezunlarının %40,5'i aile ve çevresinin etkili olduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %23,8'i, diğer lise mezunlarının %41,2'si, evren ve kâinatın etkili olduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %8,8'i, diğer lise mezunlarının %4,6'sı kişisel tecrübelerinin Allah İnancının oluşmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.12$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunlarının Allah İnancının oluşmasında okudukları kitaplar ve kişisel araştırmalar ile kişisel dini

tecrübeleri diğer lise mezunlarına göre daha etkili olurken; diğer lise mezunları için evren ve kâinat imam hatip lisesi mezunlarına göre daha etkili olmuştur.

Tablo 19. Okul türüne göre Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine inanmaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle inanıyorum	n	42	30	72
	%	28.6	19.6	24
İnanıyorum	n	81	77	158
	%	55.1	50.3	52.7
Kısmen inanıyorum	n	21	35	56
	%	14.3	22.9	18.7
İnanmıyorum	n	3	11	14
	%	2	7.2	4.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 10.06 \quad sd = 3 \quad p = .018$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %28,6'sı, diğer lise mezunlarının %19,6'sı Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine kesinlikle inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %55,1'i, diğer lise mezunlarının %50,3'ü inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %14,3'ü, diğer lise mezunlarının %22,9'u kısmen inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %2'si, diğer lise mezunlarının %7,2'si inanmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 10.06$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine kesinlikle inanma ve inanma konularında diğer lise mezunlarına göre daha fazla; diğer lise mezunları ise kısmen inanma ve inanmama konularında imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

Tablo 20. Okul türüne göre Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine inanmaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle inanıyorum	n	27	10	37
	%	18.4	6.5	12.3
İnanıyorum	n	45	36	81
	%	30.6	23.5	27
Kısmen inanıyorum	n	33	38	71
	%	22.4	24.8	23.7
İnanmıyorum	n	42	69	111
	%	28.6	45.1	37
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.62 \quad sd = 3 \quad p = .001$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %18,4'ü, diğer lise mezunlarının %6,5'i Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine kesinlikle inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %30,6'sı, diğer lise mezunlarının %23,5'i inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %22,4'ü, diğer lise mezunlarının %24,8'i kısmen inanmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %28,6'sı, diğer lise mezunlarının %45,1'i inanmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.62$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Kelime-i Şahadet getiren herkesin Cennet'e gireceğine kesinlikle inanma ve inanma konularında diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda; diğer lise mezunları ise kısmen inanma ve inanmama konularında imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

3.3.Mezun Olunan Lise Türüne Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler

Araştırmamızın bu bölümünde katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre davranış boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; namaz kılma, Kuran okuma ve anlamaya gayret etme, dini eserleri okuma ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 21. Okul türüne göre Kur'an-ı Kerim okuma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Düzenli olarak her gün okurum	n	50	18	68
	%	34	11.8	22.7
Mübarek kabul edilen gün ve gecelerde okurum	n	16	23	39
	%	10.9	15	13
Ara sıra okurum	n	81	104	185
	%	55.1	68	61.7
Okumam	n	0	8	8
	%	0	5.2	2.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 27.07 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %34'ü, diğer lise mezunlarının %11,8'i Kuran-ı Kerim'i düzenli olarak her gün okuduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %10,9'u, diğer lise mezunlarının %15'i mübarek gün ve gecelerde okuduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %55,1'i, diğer lise mezunlarının %68'i ara sıra okuduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %0'ı, diğer lise mezunlarının %5,2'si okumadığını ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 27.07$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Kuran-ı Kerim'i düzenli olarak okumada diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda katılım gösterirken; diğer lise mezunları mübarek kabul edilen gün ve gecelerde, ara sıra okumada ve okumamada imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

Tablo 22. Okul türüne göre namaz kılma sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Her gün beş vakit namazı ve nafil namazlarını kılarım	n	101	61	162
	%	68.7	39.9	54
Beş vakit namazların bazılarını kılarım	n	37	60	97
	%	25.2	39.2	32.3
Cuma ve bayram namazlarını kılarım	n	4	18	22
	%	2.7	11.8	7.3
Namaz kılmıyorum	n	5	14	19
	%	3.4	9.2	6.3
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 28.39 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %68,7'si,diğer lise mezunlarının %39,9'u her gün beş vakit namazı ve nafil namazlarını kılmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %25,2'si, diğer lise mezunlarının %39,2'si beş vakit namazların bazılarını kılmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %2,7'si, diğer lise mezunlarının %11,8'i Cuma ve bayram namazlarını kılmakta; imam hatip lisesi mezunlarının %3,4'ü, diğer lise mezunlarının %9,2'si namaz kılmamaktadır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 28.39$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları her gün beş vakit namazı ve nafil namazları kılmakta diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda katılım gösterirken; diğer lise mezunları ise beş vakit namazların bazılarını kılmakta, Cuma ve bayram namazlarını kılmakta ve namaz kılmamakta daha fazla oranda katılım göstermişlerdir.

Tablo 23. Okul türüne göre okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitap okuma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
10 ve üstü	n	40	27	67
	%	27.2	17.6	22.3
5-10	n	39	24	63
	%	26.5	15.7	21
1-5	n	66	79	145
	%	44.9	51.6	48.3
Okumadım	n	2	23	25
	%	1.4	15	8.3
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 24.79 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %27,2'si, diğer lise mezunlarının %17,6'sı Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili 10 ve üstü kitap okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %26,5'si, diğer lise mezunlarının %15,7'si 5-10 kitap okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %44,9'u, diğer lise mezunlarının %51,6'sı 1-5 kitap okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %1,4'ü, diğer lise mezunlarının %15'i hiç kitap okumamıştır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 24.79$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili 10 ve üstü ile 5-10 kitap okumada diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda katılım gösterirken; diğer lise mezunları ise Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili 1-5 kitap okumada ve kitap okumamada imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

Tablo 24. Okul türüne göre Kuran-ı Kerim'i Arapçası, mealı ve tefsiri ile baştan sona okumaya ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Arapçasını, mealini ve tefsirini okudum	n	29	14	43
	%	19.7	9.2	14.3
Arapçasını ve mealini okudum	n	59	48	107
	%	40.1	31.4	35.7
Arapçasını okudum	n	39	58	97
	%	26.5	37.9	32.3
Okumadım	n	20	33	53
	%	13.6	21.6	17.7
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 13.16 \quad sd = 3 \quad p = .004$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %19,7'si, diğer lise mezunlarının %9,2'si Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %40,1'i, diğer lise mezunlarının %31,4'ü Arapçasını ve mealini okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %26,5'i, diğer lise mezunlarının %37,9'u Arapçasını okumuş; imam hatip lisesi mezunlarının %13,6'sı, diğer lise mezunlarının %21,6'sı okumamıştır. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 13.16$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini okumak, Arapçasını ve mealini okumakta diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda; diğer lise mezunları ise Arapçasını okumakta ve okumamakta imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

Tablo 25. Okul türüne göre dini bilgilerini öğrendikleri kaynaklara ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kuran-ı Kerim	n	79	59	138
	%	53.7	38.6	46
Dini kitap ya da kurumlar	n	41	47	88
	%	27.9	30.7	29.3
İçinde yaşadığım toplum (aile, çevre vs.)	n	21	31	52
	%	14.3	20.3	17.3
Kitle iletişim araçları (tv, internet vb.)	n	6	16	22
	%	4.1	10.5	7.3
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 9.66 \quad sd = 3 \quad p = .022$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %53,7'si, diğer lise mezunlarının %38,6'sı dini bilgilerini Kur'an-ı Kerim'den; imam hatip lisesi mezunlarının %27,9'u, diğer lise mezunlarının %30,7'si dini bilgilerini dini kitap ya da kurumlardan; imam hatip lisesi mezunlarının %14,3'ü, diğer lise mezunlarının %20,3'ü dini bilgilerini içinde yaşadığı toplumdaki; imam hatip lisesi mezunlarının %4,1'i, diğer lise mezunlarının %10,5'i ise dini bilgilerini kitle iletişim araçlarından öğrendiğini ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 9.66$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları dini bilgilerini Kuran-ı Kerim'den öğrenme konusunda diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda; diğer lise mezunları ise dini kitap ya da kurumlardan, içinde yaşadığı toplumdaki ve kitle iletişim araçlarından öğrenme konusunda imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

3.4. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Sosyal Yapı ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre sosyal yapıya ilişkin görüşleri incelendiğinde; sosyal ilişkiler, dini grupların varlığı ve dinin siyasal yapısı ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 26. Okul türüne göre günlük ilişkilerinde (sosyal, ticari vs.) etkileşim içerisinde oldukları insanların dindar olmasına özen göstermeye ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle özen gösteririm	n	25	19	44
	%	17	12.4	14.7
Özen gösteririm	n	56	45	101
	%	38.1	29.4	33.7
Kısmen özen gösteririm	n	44	36	80
	%	29.9	23.5	26.7
Özen göstermem (ayırt etmem)	n	22	53	75
	%	15	34.6	25
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.52 \quad sd = 3 \quad p = .001$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %17'si, diğer lise mezunlarının %12,4'ü etkileşim içerisinde oldukları insanların dindar olmasına kesinlikle özen göstermekte; imam hatip lisesi mezunlarının %38,1'i, diğer lise mezunlarının %29,4'ü özen göstermekte; imam hatip lisesi mezunlarının %29,9'u, diğer lise mezunlarının %23,5'i kısmen özen gösterdiğini; imam hatip lisesi mezunlarının %15'i, diğer lise mezunlarının %34,6'sı özen göstermediğini (ayırt etmediğini) ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.52$, $p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları kesinlikle özen göstermekte, özen göstermekte ve kısmen özen göstermekte diğer lise

mezunlarına göre daha fazla oranda katılım göstermekte; diğer lise mezunları ise özen göstermemekte (ayırt etmemekte) imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

Tablo 27. Okul türüne göre dini grupların (tarikât, cemaat vb.) varlığı konusunda düşüncelere ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettikleri için faydalıdırlar	n	63	32	95
	%	42.9	20.9	31.7
Toplumu gruplara ayırdıkları için zararlıdırlar	n	35	64	99
	%	23.8	41.8	33
Hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiğini düşünüyorum	n	21	25	46
	%	14.3	16.3	15.3
Kararsızım / fikrim yok	n	28	32	60
	%	19	20.9	20
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 15.43 \quad sd = 3 \quad p = .001$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %42,9'u, diğer lise mezunlarının %20,9'u dini grupların farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettiklerini; imam hatip lisesi mezunlarının %23,8'i, diğer lise mezunlarının %41,8'i toplumu gruplara ayırdıkları için zararlı olduklarını; imam hatip lisesi mezunlarının %14,3'ü, diğer lise mezunlarının %16,3'ü hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiğini düşünmekte iken imam hatip lisesi mezunlarının %19'u, diğer lise mezunlarının %20,9'u kararsızdır. Katılımcıların

görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 15.43, p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları dini grupların farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettikleri için faydalı olduklarını, diğer lise mezunlarına göre daha fazla oranda belirtirken; diğer lise mezunları ise toplumu gruplara ayırdıkları için zararlı oldukları, hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiği ve kararsızlık konularında imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

Tablo 28. Okul türüne göre Hıristiyanlık Dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam Dünyasında da halifelik sistemine ihtiyaç olduğuna katılma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmam Hatip	Diğer	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	n	29	17	46
	%	19.7	11.1	15.3
Katılıyorum	n	29	26	55
	%	19.7	17	18.3
Kısmen katılıyorum	n	28	21	49
	%	19	13.7	16.3
Katılmıyorum	n	61	89	150
	%	41.5	58.2	50
Toplam	n	147	153	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 9.40 \quad sd = 3 \quad p = .024$$

Tabloya göre, imam hatip lisesi mezunlarının %19,7'si, diğer lise mezunlarının %11,1'i halifelik sistemine kesinlikle ihtiyaç duyulduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %19,7'si, diğer lise mezunlarının %17'si ihtiyaç duyulduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %19'u, diğer lise mezunlarının %13,7'si kısmen ihtiyaç olduğunu; imam hatip lisesi mezunlarının %41,5'i, diğer lise mezunlarının %58,2'si ihtiyaç olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın okul türüne göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 9.40, p < 0.05$]. İmam hatip lisesi mezunları halifelığe kesinlikle ihtiyaç duyulduğu, ihtiyaç duyulduğu ve kısmen ihtiyaç duyulduğu görüşlerine diğer lise mezunlarına göre daha

fazla oranda; diğer lise mezunları ise halifelğe ihtiyaç duyulmadığı konusunda imam hatip lisesi mezunlarına göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

4. EKONOMİK DÜZEYE GÖRE DİNİ TUTUM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Katılımcıların görüşlerinin ekonomik düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını anlamak amacıyla çapraz tablolar oluşturulmuş ve ki-kare testi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Üst ekonomik düzeyde az sayıda birey yer aldığı için orta ve üst düzey birleştirilmiştir.

Tablo 29. Katılımcıların görüşlerinin ekonomik düzeylerine göre özet Ki-kare testi sonuçları

Madde	Ki-	sd	p
İlahiyat fakültesini tercih etme sebebiniz aşağıdakilerden hangisidir?	18.24	3	.000
İlahiyat fakültelerinde karma eğitim olmalı mıdır?	1.46	3	.691
İlahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılıyor musunuz?	1.42	3	.702
*İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?			
İlahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğuna katılıyor musunuz?	4.81	3	.186
* Allah'ın varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Allah İncancınızın oluşmasında aşağıdaki unsurlardan hangileri ekili olmuştur?	1.52	3	.677
*Allah'ın varlığını iç dünyanızda ne sıklıkla hissedersiniz?			
Kıyamet Gününde Allah'ın insanlara görüneceğine	1.34	3	.719
Kelime-i Şahadet getiren her bireyin Cennet'e gireceğine	2.63	3	.453
Ne sıklıkla Kuran-ı Kerim okuyorsunuz?	4.10	3	.251
*Ne sıklıkla namaz kılarıyorsunuz?			
*Ne sıklıkla oruç tutarsınız?			
*Ne sıklıkla dua edersiniz?			
Ne sıklıkla cami ya da mescitlere gidersiniz?	10.84	3	.013

*Hz. Muhammed hayatınızın her alanında sizin için rol model midir?			
Okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitap okudunuz mu?	5.49	3	.139
Kuran-ı Kerim'i Arapçası, meali ve tefsiri ile baştan sona kadar okudunuz mu?	21.67	3	.000
Dini bilgilerinizi hangi kaynaklardan öğrenirsiniz?	5.59	3	.133
Günlük ilişkilerinizde (sosyal-ticari vs.) etkileşim içerisinde olduğunuz insanların dindar olmasına özen gösterir misiniz?	7.05	3	.070
Dini grupların (tarikât, cemaat vb.) varlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?	5.66	3	.129
Hıristiyanlık Dünyasının dini lideri olarak kabul edilen papalık sistemi gibi İslam Dünyasında da halifelik sistemine ihtiyaç olduğuna katılıyor musunuz?	6.41	3	.093

*: Bu maddelerde beklenen değeri 5'ten küçük %20'nin üstünde hücre bulunduğu için ki-kare testi yapılamamıştır.

Tablo incelendiğinde, 3 maddede ekonomik düzeye göre farklılık olduğu görülmektedir (p <0.05). Farklılık olan maddelerle ilgili ki-kare testi sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

4.1.Ekonomik Düzeye Göre Yüksek Öğrenim ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların ekonomik düzeyine göre yükseköğrenimi tercih sebeplerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; yükseköğrenimi tercih etme sebepleri ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 30. Ekonomik düzeye göre ilahiyat fakültesini tercih etme sebebine ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Orta/üst	Alt	Toplam
Kendi iradem ve isteğim	n	171	14	185
	%	66.3	34.1	61.9
Aile ve çevre baskısı	n	37	8	45
	%	14.3	19.5	15.1
Ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması	n	42	17	59
	%	16.3	41.5	19.7
Diğer	n	8	2	10
	%	3.1	4.9	3.3
Toplam	n	258	41	299
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 18.24 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, orta/üst ekonomik düzeyde olanların %66,3'ü, alt ekonomik düzeyde olanların %34,1'i ilahiyat fakültesini tercih etme sebebinin kendi iradesi ve isteği olduğunu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %14,3'ü, alt ekonomik düzeyde olanların %19,5'i aile ve çevre baskısı olduğu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %16,3'ü, alt ekonomik düzeyde olanların %41,5'i ekonomik unsurlar ve atanmanın kolaylığı olduğu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %3,1'i, alt ekonomik düzeyde olanların %4,9'u diğer nedenler olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın ekonomik düzeye göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 18.24$, $p < 0.05$]. Orta/üst ekonomik düzeyde olanlar kendi istekleri doğrultusunda tercihte bulduklarını alt ekonomik düzeyde olanlara göre daha fazla oranda belirtirken; alt ekonomik düzeyde olanlar aile ve çevre baskısı, ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması ile diğer nedenlerde orta/üst ekonomik düzeyde olanlara göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

4.2.Ekonomik Düzeye Göre Davranış Boyutu ile İlgili Görüşler

Yapılan araştırmanın bu bölümünde katılımcıların ekonomik düzeyine göre davranış boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; cami ve mescitler gitme, Kuran'ı okuma ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 31. Ekonomik düzeye göre cami ya da mescitlere gitme sıklığına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Orta/üst	Alt	Toplam
Vakit namazlarına giderim	n	91	9	100
	%	35.3	21.4	33.3
Cuma ve bayram namazlarına giderim	n	54	18	72
	%	20.9	42.9	24
Mübarek gün ve gecelerde giderim	n	76	8	84
	%	29.5	19	28
Gitmem	n	37	7	44
	%	14.3	16.7	14.7
Toplam	n	258	42	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 10.84 \quad sd = 3 \quad p = .013$$

Tabloya göre, orta/üst ekonomik düzeyde olanların %35,3'ü, alt ekonomik düzeyde olanların %21,4'ü cami ya da mescitlere vakit namazlarına gittiklerini; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %20,9'u, alt ekonomik düzeyde olanların %42,9'u Cuma ve bayram namazlarına gittiklerini; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %29,5'i, alt ekonomik düzeyde olanların %19'u mübarek gün ve gecelerde gittiklerini; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %14,3'ü, alt ekonomik düzeyde

olanların %16,7'si gitmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın ekonomik düzeye göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 10.84, p < 0.05$]. Orta/üst ekonomik düzeyde olanlar vakit namazlarına ve mübarek gün ve gecelerde camiye ya da mescide alt ekonomik düzeyde olanlara göre daha fazla oranda gittiklerini belirtirken; alt ekonomik düzeyde olanlar Cuma ve bayram namazlarına gitme ile camiye gitmeme konularında orta/üst ekonomik düzeye göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

Tablo 32. Ekonomik düzeye göre Kuran-ı Kerim'i Arapçası, mealı ve tefsiri ile baştan sona kadar okuma durumlarına ilişkin görüşlerin çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Kadın	Erkek	Toplam
Arapçasını, mealini ve tefsirini okudum	n	36	7	43
	%	14	16.7	14.3
Arapçasını ve mealini okudum	n	105	2	107
	%	40.7	4.8	35.7
Arapçasını okudum	n	77	20	97
	%	29.8	47.6	32.3
Okumadım	n	40	13	53
	%	15.5	31	17.7
Toplam	n	258	42	300
	%	100	100	100

$$\chi^2 = 21.67 \quad sd = 3 \quad p = .000$$

Tabloya göre, orta/üst ekonomik düzeyde olanların %14'ü, alt ekonomik düzeyde olanların %16,7'si Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini okuduğunu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %40,7'si, alt ekonomik düzeyde olanların %4,8'i Arapçasını ve mealini okuduğunu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %29,8'i, alt ekonomik düzeyde olanların %47,6'sı Arapçasını okuduğunu; orta/üst ekonomik düzeyde olanların %15,5'i, alt ekonomik düzeyde olanların %31'i

okumadığını ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında gözlenen bu farklılığın ekonomik düzeye göre anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)} = 21.67, p < 0.05$]. Orta/üst ekonomik düzeyde olanlar Kuran-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini okumada alt ekonomik düzeyde olanlara göre daha fazla oranda okuduklarını belirtirken; alt ekonomik düzeyde olanlar Arapçasını, mealini ve tefsirini okuma, Arapçasını okuma ve okumama konularında orta/üst ekonomik düzeye göre daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan bu çalışmada, öğrencilerin dini tutumlarını etkileyebileceği düşünülen bazı unsurlar incelenmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin dini tutumlarının, incelenen bu unsurlardan farklı oranlarda etkilendiği görülmüştür.

Araştırma verileri ilk etapta genel; daha sonra ise değişkenler bağlamında yükseköğrenim, inanç, davranış ve sosyal etki boyutu şeklinde 4 kategoride ele alınmıştır. Genel olarak;

Yükseköğrenim ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların, %61,7'si ilahiyat fakültesini kendi iradesi ile tercih ettiğini, %51'i karma eğitimden yana olduğunu, %60'ı tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğunu, %59'u felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekli olduğunu, %40'ı ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olduğunu ifade etmiştir.

İnanç boyutu ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların tamamında Allah inancının olduğu ve Allah inancının oluşmasında en büyük payın %40 ile aile ve çevre unsuruna ait olduğu görülmüştür. Öte taraftan inanç boyutuna Kelime-i Şahadet açısından yaklaşıldığında araştırmaya katılanların sadece %12,3'ü Kelime-i Şahadet getiren herkesin cennete gireceğine kesinlikle inandığını ifade etmiştir. İnanç boyutu Hz. Muhammed(s.a.v.) bağlamında ele alındığında ise; katılımcıların büyük çoğunluğu %78'i, Hz. Muhammed'i hayatının her alanında rol model olarak gördüğünü belirtmiştir.

Dini bilgilerin kaynağı ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların, %46'sının Kuran-ı Kerim'i dini bilgilerinin ana kaynağı olarak ifade ettiği görülürken, %29,3'ünün ise dini bilgilerinin kaynağı olarak dini kitapları ve kurumları belirttiği görülmüştür. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim dışındaki dini kitap ve kurumların din eğitiminde hala aktif bir rol aldığı söylenebilir. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin yarısından fazlasının İslam'ın temel bilgi kaynağı olan Kuran-ı Kerim'i dini bilgilerinin kaynağı olarak belirtmemiş olmaları dikkate değer bir sonuçtur.

Davranış boyutu ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların, %99'nun dua ettiği, %97,3'ünün Kur'an-ı Kerim'i okuduğu, %91,4'nün Ramazan ayında oruç tuttuğu, %54'ünün günde beş vakit namaz kıldığı, %33,3'ünün vakit namazlarında camii veya mescitlere gittiği tespit edilmiştir. İlahiyat öğrenimi gören öğrenciler arasında en yaygın görülen ibadet, dua olarak ön plana çıkarken, dinin asli unsurlarından biri olarak kabul edilen namaz ibadeti ise diğer ibadetlere kıyasla en az yapılan ibadet olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan oruç ibadetinin diğer ibadetlere nispeten daha fazla ifa edildiği tespit edilmiştir. Bu durumun oluşmasında çevresel faktörlerin oruç ibadeti hususunda bir baskı yaratmış olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Sosyal etki boyutu ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların, %75'inin etkileşim içinde oldukları kişilerin dindar olmasına özen gösterdiği, %50'sinin halifelik sistemine ihtiyaç olmadığı fikrine sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların dini grupların varlığının faydalı (%31,7) veya zararlı (%33) olması konusundaki görüşleri birbirine yakın olmakla beraber; toplumu ayırdıkları için zararlı olduklarını düşünenlerin sayısının fazla olması dikkat çekici bir sonuçtur.

Bulgular değişkenler bağlamında ele alındığında ise;

Cinsiyete göre dini tutumlar, yükseköğrenim boyutuyla değerlendirildiğinde; kadınların erkeklere göre daha fazla oranda kendi istekleri ile ilahiyat fakültelerini tercih ettikleri; erkeklerin tercihinde ise aile ve çevre baskısı ile ekonomik nedenlerin kadınlara oranla daha ön planda olduğu görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında erkeklerin ev geçindirme konusunda kadınlardan daha fazla aktif rol almasından kaynaklanması olabilir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla oranda ilahiyat fakültelerinin toplumun tüm dini ihtiyaçlarını karşıladığını düşündükleri ve karma eğitimin olmamasından yana tavır gösterdikleri tespit edilmiş ve bu farklılık istatistikî manada anlamlı bulunmuştur.

Cinsiyete göre dini tutumlar, inanç boyutu ile değerlendirildiğinde; kadınların erkeklere göre, Allah'ın varlığına kesin olarak daha fazla oranda inandıkları görülmüşken, erkeklerin kadınlara göre daha fazla oranda Kelime-i Şahadet getiren her bireyin cennete gireceğine inandığı ortaya çıkmıştır.

Cinsiyete göre dini tutumlar, davranış boyutu ile değerlendirildiğinde; kadınların erkeklere göre daha yüksek oranda beş vakit namaz kılmaya dikkat ettiği görülmüştür. Camii ve mescitlere gitme hususunda; Cuma ve bayram namazlarına erkekler daha yüksek oranda giderken, mübarek gün ve gecelerde ise kadınların daha yüksek oranda gittiği ve arada anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür. Kadınların mübarek gün ve gecelerde daha yüksek oranda cami ve mescitlere rağbet etmesi, cami ve mescitlere duydukları özlem olarak değerlendirilebilir. Camilerde kadınlara genellikle bodrum katlarının veya perde ile ayrılmış küçük bir bölümün verilmesi, kendilerine ait bir bölümün olmaması kadınların vakit namazları ve Cuma namazlarında cami ya da mescitlere gidememelerinin nedeni olarak gösterilebilir. Cami ve mescitlerde kendilerine yeteri kadar yer bulamamalarına rağmen kadınların, erkeklere kıyasla dini tutum düzeylerinin daha yüksek çıkması dikkate değer bir sonuçtur. Bununla birlikte cami ve mescitlere hiç gitmeyen öğrencilerin oranı(%14,7) da kayda değerdir. Ayrıca davranış boyutu bağlamında; erkeklerin kadınlara oranla Kuran-ı Kerim'i anlamaya yönelik; Arapçasını, mealini ve tefsirini daha fazla oranda okuduğu; kadınların ise daha yüksek oranda Kuran-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini okuduğu belirlenmiştir. Kuran-ı Kerim'i anlamaya yönelik okumama oranında ise erkeklerin oranı daha fazla olmasının yanında, Kuran-ı Kerim'i hiç okumayanların olması da göze çarpan bir sonuçtur.

Cinsiyete göre dini tutumlar, sosyal etki boyutu ile değerlendirildiğinde; dini grupların yararlı olduğunu düşünenlerin oranı kadın ve erkeklerde birbirine yakın iken, zararlı olduğunu düşünenlerde erkeklerin oranı kadınlara göre daha yüksektir ve fark istatistikî olarak anlamlıdır.

Cinsiyet açısından dini tutumların sonuçları tümünden değerlendirildiğinde; kadın ve erkek öğrencilerin dini tutumları arasında önemli bir fark saptanmıştır. Kadın katılımcıların dini tutum düzeylerinin, erkeklere oranlara daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu farklılığında oluşmasında, yetiştirilme tarzı ile toplumun ve ailelerin kültürel, dini ve ekonomik şartlarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik düzeye göre dini tutumlar, yükseköğrenim boyutu ile değerlendirildiğinde; orta/üst ekonomik düzeyde olanların kendi istekleri doğrultusunda ilahiyat fakültesini tercihte buldukları daha fazla oranda olduğu

belirlenmiştir. Alt ekonomik düzeyde olanların tercihinde ise; aile baskısı, çevre baskısı, ekonomik unsurlar ve atanmanın kolay olması ile diğer nedenlerin daha yüksek oranda etkili olduğu tespit edilmiş ve fark istatistikî manada anlamlı bulunmuştur.

Ekonomik düzeye göre dini tutumlar, davranış boyutu ile değerlendirildiğinde; orta/üst ekonomik düzeyde olanların vakit namazlarına ve mübarek gün ile gecelerde camiye ya da mescide daha fazla oranda gittikleri görülmüştür. Alt ekonomik düzeyde olanların ise Cuma ve bayram namazlarına daha fazla oranda gittikleri görülmüştür. Orta/üst ekonomik düzeyde olanlar Kuran-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini daha yüksek oranda okurken; alt ekonomik düzeyde olanlar Kuran-ı Kerim'in Arapçasını, mealini ve tefsirini okuma konusunda daha yüksek oranda katılım göstermişlerdir ve aradaki fark istatistikî manada anlamlıdır.

Ekonomik düzeylere göre dini tutumların sonuçları tümünden değerlendirildiğinde; katılımcıların dini tutum düzeyleri yükseköğrenim ve davranış boyutu açısından anlamlı bir fark arz ederken; inanç boyutu ve sosyal etki boyutu yönünden anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

Mezun olunan lise türlerine göre dini tutumlar, yükseköğrenim boyutu ile değerlendirildiğinde; imam hatip lisesi mezunlarının büyük bölümünün ilahiyat fakültesini kendi istek ve iradeleri ile tercih ettikleri, diğer lise mezunlarının ilahiyat fakültesini seçmesinde ise aile ve çevre baskısı ile ekonomik unsurların daha fazla oranda etkili olduğu görülmüştür. İmam hatip lisesi mezunlarının lisede temelini aldıkları din eğitimini devam ettirip bu alanda uzmanlaşmak istemelerinin yanında; diğer liselerden gelen öğrencilerin ise iş bulma imkânlarının kolay olması bu sonucu doğurmuş olabilir. İlahiyat fakültelerinde karma eğitim olmasını diğer lise mezunları daha fazla oranda desteklerken, imam hatip lisesi mezunlarının büyük çoğunluğu(%42,9) karma eğitime karşı çıkmaktadır. İlahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğunu imam hatip lisesi mezunları daha yüksek oranda ifade etmelerine rağmen, katılımcıların yarısına yakını yeterli düzeyde okutulmadığını belirtmiştir ve fark istatistikî manada anlamlı bulunmuştur. İlahiyat fakültelerinde felsefe ile din bilimleri derslerinin gerekliliği konusunda öğrencilerin

büyük çoğunluğu mezun oldukları lise fark etmeksizin kesinlikle olması ve olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Mezun olunan lise türüne göre dini tutumlar, inanç boyutuyla değerlendirildiğinde; imam hatip lisesi mezunlarının Allah'ın varlığına kesin olarak daha fazla oranda inandıkları görülmüştür. İmam hatip lisesi öğrencilerinin Allah inancının oluşmasında okunulan kitaplar ve kişisel araştırmalar ile kişisel dini tecrübelerin daha fazla oranda etkili iken; diğer lise mezunu öğrencilerde evren ve kâinat etkili olmuştur. İmam hatip lisesi mezunları diğer lise mezunlarına göre ise; kıyamet gününde Allah'ın insanlara görüneceğine ve Kelime-i Şahadet getiren herkesin cennete gireceğine daha yüksek oranda inandığı görülmüş ve aradaki farklar istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur.

Mezun olunan lise türüne göre dini tutumlar, davranış boyutuyla değerlendirildiğinde; imam hatip lisesi mezunlarının Kuran-ı Kerim'i düzenli olarak okumada, her gün beş vakit namazı kılmada, Kuran-ı Kerim'i anlamaya yönelik Arapçasını, mealini ve tefsirini okumada ve dini bilgilerini Kuran-ı Kerim'den öğrenmede diğer lise mezunlarına kıyasla daha yüksek oranda katılım gösterdikleri belirlenmiş ve farklar istatistikî manada anlamlı bulunmuştur.

Mezun olunan lise türüne göre dini tutumlar, sosyal etki boyutu ile değerlendirildiğinde; imam hatip lisesi mezunlarının etkileşim içerisinde oldukları insanların dindar olmasına daha fazla oranda özen gösterdikleri, halifeliğe ihtiyaç duyulduğunu daha yüksek oranda düşündükleri görülmüştür. Dini grupların toplumu gruplara ayıştırdıkları için zararlı olduklarını, hepsinin diyanet başkanlığının denetiminde olması gerektiğini diğer lise mezunları daha yüksek oranda düşünürken; imam hatip lisesi mezunları dini grupların farklı yöntemlerle de olsa dine hizmet ettikleri için faydalı olduklarını belirtmiş ve aradaki farklar istatistiksel manada anlamlı bulunmuştur.

Mezun olunan liselere göre dini tutumların sonuçları tümünden değerlendirildiğinde; dini tutumlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farkın ortaya çıktığı görülmüştür. Dini tutum düzeyleri, imam hatip lisesi mezunlarında, diğer lise mezunlarına kıyasla daha yüksek saptanmıştır. İmam hatip liselerinde

alınan örgün din eğitimi, imam hatip lisesi mezunlarının dini tutumlarında böyle bir farklılık meydana getirmiş olabilir.

Öğrencilerin yaşadığı yerlere göre dini tutumları değerlendirildiğinde, öğrencilerin yaşamlarının çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Yaşanılan yer ile dini tutum düzeyi arasında bir fark varsa bile, üniversitede alınan din eğitimi ile bu farklılaşma ortadan kalkmış olabilir.

Araştırmada, katılımcıların cinsiyetine, ailelerinin ekonomik düzeyine, mezun oldukları lise türüne göre dini tutum düzeylerinde anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Buna karşın, katılımcıların yaşlarına, yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre ise anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

Sonuç olarak, birçok değişkenin öğrencilerin dini tutum düzeyini etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu değişkenler, insanların dini tutumlarını farklı biçimlerde şekillendirmekte ve farklı yaklaşımlar oluşturmaktadır. Araştırmada değişkenlerin etkisi tek tek incelenmesine rağmen, unutulmamalıdır ki dini tutumun oluşmasında tüm değişkenler bir bütün olarak etki etmektedir. Tüm bunların yanında, kişilik özelliklerinin de dini tutumun oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Dini tutumları etkileyen unsurların ortaya çıkarılması, din eğitimi açısından önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmanın bulguları doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- 1- Kadınların cami ve mescitlere katılımının artırılması için cami ve mescitlerde kadınlara ait alanlar artırılmalıdır.
- 2- İlahiyat fakültelerinde Kuran-ı Kerimin anlaşılmasına yönelik ders saatleri artırılmalıdır.
- 3- İlahiyat fakültelerinde felsefe ve din bilimleri ders saatleri artırılmalıdır.
- 4- Katılımcıların %60'ının ilahiyat fakültelerinin, toplumun tüm dini ihtiyaçlarına cevap veremediğini belirtmesi; namaz ibadetinin ilahiyat fakültesi öğrencilerinin %46'sı tarafından düzenli olarak yerine getirilmemesi ve bunun nedenleri, yapılacak başka bir araştırmayla detaylı bir şekilde ele alınıp ortaya çıkarılabilir.

Son olarak katılımcıların anket ile ilgili görüşlerini ifade edebilmeleri için sorulan açık uçlu soruya verdikleri cevaplar doğrultusunda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bu tarz saha araştırmaları desteklediklerini ve bu tarz çalışmaların daha fazla yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Acuner, H. Y., (2005), Din Eğitimi Açısından 14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi (Samsun il örneği), *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 18-19, s. 265-297
- AKYÜZ, Y (2008). *Türk eğitim tarihi*, (25. Baskı) Ankara: pegem akademi
- Apaydın, H. (2001). *Kişilik Özelliklerinin Din Tutum ve Davranışlarına Etkisi*. 11-189.
- Arslan, H. (2009). Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 77-96.
- Aslantürk, Z. (2008). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aydın, C. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 89-108.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Bilgin, B (1981). *Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, , cilt: XXIV, s. 469-483
- BüyükÖztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimciler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Cilt 28. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Certel, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Isparta: Tuğra Ofset.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Evrim Matbaacılık.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji Kavram ve Sorunlar*. Ankara : Pegem Akademi.
- Doğan, R., & Ege, R. (2016). *Din Eğitimi* (Cilt 4. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Donofrio, B. M., & Eaves, L. J. (2010). Dini Bağlılık, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Biyolojik ve Sosyal Etkileri Anlama: Bir Genetik Davranış Perspektifi, Çev. Celal Çayır, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 145-185.
- Dündar, M. (2011). *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*. İstanbul: İşrak Yayınları.
- ER, H. (2001). Kur'an'a Göre Düşünen İnsan Yetiştirme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(8), 177-181.
- Gözütok, Ş. (2012). *İslam'ın Altın Çağında İlim*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2012). *Kadınlara da Farzdır*. İstanbul: Nesil Yayınları.

- Gözütok, Ş. (2014). **Resulullah(a.s.m.) Döneminde Eğitim ve Öğretim**. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2019). **İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi**. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Güney, S. (2006). **Davranış Bilimleri**. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güngör, E. (1995). **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*. Eskişehir: **Açık Öğretim Fakültesi Yayın** No:1085.
- İnceoğlu, M. (2011). **Tutum, Algı İletişim**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). **Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş** (Cilt 12. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kanad, F. (1977). **Kısaltılmış Pedagoji**. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Kavas, E. (2013). Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum. **Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E dergisi**(38), 18-19.
- Kavas, E. (2013). Din Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi. **Dumlu Pınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**(37), 143-144.
- Kaya, M. (1998). **Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum**. Samsun: Etüt Yayınları.
- Köylü, M., & Altaş, N. (2016). **Din Eğitimi**. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Köylü, M., & Gözütok, Ş. (2017). **Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi**. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Kula, N. (2006). Bedensel Engellilere Yönelik Tutumlar ile Dini Tutumlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. **İslami Araştırmalar Din Psikolojisi Özel Sayısı**, 19(3).
- Madran, H. A. (2012). **Tutum, Tutum Değişimi ve İkna**. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Öcal, M. (2015). **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özkan, F. (2018). Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği. **Mizanü'l- Hak İslami İlimler Dergisi**(7), 63-109.
- Pehlivan, Ö. (2002). *Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri*. Sivas: **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi.
- Peker, H. (2008). **Din Psikolojisi**. Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınevi.
- Şentürk, H. (1988). Çocukta Dini Bilginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü. **Diynet İlmî Dergisi**, 14(3), 55-63.

- Şentürk, H. (1995). Dinî Gelişim Psikolojisi. *Diyanet İlmî Dergisi*, 31(4), 63-82.
- Şentürk, H. (2008). *İbadet Psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şerif, M. Şerif, C.W. (1996), *Sosyal Psikolojiye Giriş II*. (Çev. M. Atakay, A. Yavuz) İstanbul, Sosyal Yayınlar
- Tekarslan, E. (1989). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Filiz Yayınevi.
- Tepetam, S. E. (2018). *Dini Tutum, Davranışlar ve İslamofobi İlişkisi*.
- Tepetam, S. E. (2018). *Lise Gençliğinin Dini Tutum ve Davranışları ile Tüketim Alışkanlıkları İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul:
- Topuz, İ. (1999). Üniversite Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar. Yüksek Lisans Tezi *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Isparta.
- Tosun, C. (2012). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Cilt 7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tutar, H. (2013). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tümer, Günay (1986). *Çeşitli Yönleriyle Din*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, , cilt: XXVIII, s. 213-267
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısında Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları**.
- Varış, F., & Doğan, H. (tarih yok). *Eğitime Giriş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- yavuz, K. (1987). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Yazoğlu, R., & Öztürk, E. (2017). *İlahiyat Öğrencilerinin Din ve Dindarlık Algısı*. Ankara: Gece kitaplığı.
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/2017/lisans.php?y=110210612> (ErişimTarihi:20.01.2019)
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/2017/lisans.php?y=104910122> (ErişimTarihi:20.01.2019)
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=104910122> (ErişimTarihi:20.01.2019)
- Karakoç, F.Y. ve Dönmez, L. (2004) Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler. s.46 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/199275> (Erişim tarihi: 9.05.2019)
- Robert V. Krejcie. Ve Daryle W. Morgan. Determining Sample Size For Research Activities, Educational And Psychological Measurement. 1970, 30, s. 607-610. https://home.kku.ac.th/sompong/guest_speaker/KrejcieandMorgan_article.pdf (Erişim tarihi 09/05/2019)

Sahih-i Buhârî 'Ebû Hüreyre'den' Cenaiz bahsi, c. 4, Hadis No: 664
<https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/?p=kitap&i=4.2077.141>(Eriřim
tarihi:20.02.2019)

EKLER

ANKET FORMU

Değerli Öğrenciler,

Elinizdeki anket, ‘İmam Hatip Lisesi ve Diğer Lise Mezunu İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Tutumlarının Mukayesesi(Van Yüzüncü yıl Üniversitesi-Hakkari Üniversitesi Örneği)’ konulu çalışma hakkında bilgiler toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu sebeple sizin bu konuda yardımlarınızı bekliyor, araştırmamızın doğru sonuç vermesi açısından samimi olarak soruları doğru cevaplamanızı temenni ediyoruz. Anket tamamen bilimsel bir araştırma amaçlı olup, cevaplar araştırma dışında başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Vereceğiniz cevaplar genel olarak değerlendirileceğinden isim belirtmenize gerek yoktur. Cevap verirken size en uygun olan seçeneği işaretlemenizi, soruları dikkatle okumanızı ve cevapsız soru bırakmamanızı önemle rica ediyoruz.

Değerli zamanınızı ayırıp anket sorularımızı cevaplayarak bu konuda yardım ettiğiniz için teşekkür ederim.

Nurettin KORKMAZ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

1.) Cinsiyetiniz:

a () Kadın b () Erkek

2.) Yaşınız:

a () 18-25 b () 25-30 c () 30-39 d () 40 ve üzeri

3.) Mezun olduğunuz lise:

a) () İmam hatip lisesi /Anadolu imam hatip lisesi

b) () Düz lise

c) () Anadolu Lisesi

- d) () Fen lisesi
e) () Mesleki /Teknik Lise

4.) Hayatınızın en uzun dönemi aşağıdakilerden hangisinde geçmiştir?

- a) () Büyükşehir b) () şehir c) () ilçe
d) () Belde e) () Mezra/ Köy

5.) Size göre aileniz hangi sosyo-ekonomik kategoriye girmektedir?

- a) () üst(zengin) b) () orta(orta halli) c) () alt(fakir)

6.) İlahiyat fakültesini tercih etme sebebiniz aşağıdakilerden hangisidir?

- a) () Kendi iradem ve isteğim
b) () Aile ve çevre baskısı
c) () Ekonomik faktörler ve atanmanın kolay olması
d) () Diğer (lütfen belirtiniz)

7.) İlahiyat fakültelerinde karma eğitim olmalı mıdır?

- a) () Olmalıdır c) () Kesinlikle olmalıdır
b) () Olmamalıdır d) () Kararsızım/ fikrim yok

8.) İlahiyat fakültelerinde tüm din ve inançların yeterli düzeyde okutulduğuna katılıyor musunuz?

- a) () Katılıyorum b) () Kesinlikle katılıyorum
c) () Kısmen katılıyorum d) () Katılmıyorum

9.) İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

- a) () Felsefe ve din bilimleri derslerinin gerekli olduğunu düşünüyorum.
b) () Felsefe ve din bilimleri derslerinin dini anlamda bana yeni bakış açıları kazandırdığını düşünüyorum.
c) () Felsefe ve din bilimleri dersleri denilince aklıma batılı filozofların İslam'a uygun olmayan düşünceleri gelir.
d) () Felsefe ve din bilimleri derslerinin zaman kaybı olduğunu ve müfredattan kaldırılması gerektiğini düşünüyorum.

- c) ()Ara sıra okurum.
- d) ()Okumam.

17.)Ne sıklıkla namaz kılarınsınız?

- a) ()Her gün beş vakit namazı ve nafile namazlarını kılarım.
- b) ()Beş vakit namazların bazılarını kılarım.
- c) ()Cuma ve bayram namazlarını kılarım.
- d) ()Namaz kılmıyorum.

18.)Ne sıklıkla oruç tutarsınız?

- a) ()Ramazan ayının tümünde ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.
- b) ()Engelleyici bir durum yoksa ramazan ayının tamamında oruç tutarım.
- c) ()Ramazan ayının bir kısmında oruç tutarım.
- d) ()Oruç tutmam.

19.)Ne sıklıkla dua edersiniz?

- a) ()Her zaman(durum ayırt etmeksizin) dua ederim.
- b) ()Namazlarda, mübarek gün ve gecelerde dua ederim.
- c) ()İhtiyaç duyduğum zamanlarda dua ederim.
- d) ()Dua etmem.

20.)Ne sıklıkla cami ya da mescitlere gidersiniz?

- a) ()Vakit namazlarında giderim.
- b) ()Cuma ve bayram namazlarında giderim.
- c) ()Mübarek gün ve gecelerde giderim.
- d) ()Gitmem.

21.)Hz. Muhammed hayatınızın her alanında sizin için rol model midir?

- a) ()Her alanda rol modeldir
- b) ()Sadece dini alanda rol modeldir.
- c) ()Kısmen rol modeldir.
- d) ()Rol model değildir.

22.)Okulda okutulan ders kitapları dışında Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili kitap okudunuz mu?

ANKET İZİN BELGESİ

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 52439124-407.01/ 496

09.05.2018

Konu : Veri Talebi.

İLGİLİ MAKAMA

Enstitümüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurettin KORKMAZ, 2018 yılı içerisinde “**İmam Hatip Lisesi ve Diğer Lise Mezunu İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Tutumlarının Mukayesesi (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Hakkâri Üniversitesi Örneği)**” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamak istemektedir. Adı geçen tez konusu kapsamında ilgili araştırmaya esas teşkil edecek veri ve belgelere ulaşılması, toplanması, anket yapılması, fotoğraf çekimi ve ihtiyaç duyacağı diğer konularda gerekli kolaylığın sağlanması hususunda;

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Adres: YYÜ.Sos.Bil.Ens.65080 Kampüs/VAN Tel : (0432) 225 11 17
Faks : (0432) 225 10 52

E-Posta : Sosbil@yyu.edu.tr
Web : www.yyu.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KORKMAZ Nurettin
Uyruğu :TC
Doğum Tarihi ve Yeri :01.01.1991/Çukurca
Telefon :05433916963
Faks :.....
E-mail :korkmaznurettin.30@gmail.com

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi

Yüksek Lisans Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal.....
Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı Din Eğitimi Bölümü
Lisans Hakkari Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü 15.06.1015
ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

İşDeneyimi

Yıl

Yer

Görev

.....

.....

YabancıDil

.....

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

- 10/05/2019

Tez Başlığı / Konusu:

İMAM HATİP LİSESİ VE DİĞER LİSE MEZUNU İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ TUTUMLARININ MUKAYESESİ
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Hakkâri Üniversitesi Örneği)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin, 10/05/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 (ALTI)dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

10.05.2019
Nurettin KORKMAZ
Adı Soyadı, Nurettin Korkmaz

Adı Soyadı : Nurettin KORKMAZ
Öğrenci No : 169214003
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Programı : Din Eğitimi
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Dr. Mahmut DÜNDAR

10.05.2019

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

10.05.2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü